

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Viestinnän koulutusohjelma

Henna-Mari Kumpula

KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYDESTÄ DOKUMENTTIELOKUVAN
TEKOPROSESSISSA -
Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinta -dokumentti

Opinnäytetyö
Helmikuu 2013

Karelia
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ
Helmikuu 2013
Viestinnän koulutusohjelma
Länsikatu 15,
80110 JOENSUU
puh. 050 4412 229

Tekijä
Henna Kumpula

Nimeke
Käyttäjälähtöisyydestä dokumenttielokuvan tekoprosessissa. Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinta -dokumentti.

Toimeksiantaja
Poron lisäruokinnan, talvitarhauksen ja elävänä kuljettamisen hyvät käytännöt -elinkeinon kehittämishanke, Rovaniemen ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia eri tapoja hyödyntää käyttäjälähtöisyyttä dokumenttielokuvan tekoprosessissa ja selvittää, kuinka dokumentin käytettävyyttä saataisiin parannettua. Opinnäytetyön toiminnallinen osio on nimeltään Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinta –dokumentti. Se oli toimeksianto Rovaniemen ammattikorkeakoulun Poron lisäruokinnan, talvitarhauksen ja elävänä kuljettamisen hyvät käytännöt -elinkeinon kehittämishankkeelta. Dokumentin ensiesitys oli helmikuussa 2013 Rovaniemellä.

Opinnäytetyön toiminnallista osaa hyödynnetään opinnäytetyöraportissa selvitettyä käyttäjälähtöisyyttä dokumenttielokuvaprosessissa. Opinnäytetyöraportissa sivutaan ja peilataan tehtyjä valintoja ja dokumentin tekovaiheessa eteen tulleita tapahtumia käyttäjälähtöisyyden näkökulmasta. Käyttäjälähtöisyyttä tarkastellaan erityisesti projektin suunnittelu- ja jälkityövaiheessa. Lisäksi pohditaan erilaisia käyttäjiä ja selvitetään käyttäjätestin ideaa.

Dokumentti esitettiin testiyleisölle, joka koostui kohderyhmään lukeutuvista henkilöistä. Testiyleisön mielipiteiden avulla oli tarkoitus selvittää, millainen oli dokumentin käytettävyyden menetelmänä käytettävyyden selvittämiseksi käytettiin kirjallista käyttäjätestiä. Päätelmänä testituloksista voi sanoa, että tuotteen käytettävyyden on monipuolista ja se vastaa hyvin toimeksiantajan tilausta.

Jatkotutkimusidea voisi olla käyttäjälähtöisyys dokumenttielokuvassa –ohjekirjan laatiminen. Ohjeissa selvitetäisiin, miten dokumenttielokuvan tekijä voisi hyödyntää käyttäjälähtöisyyttä dokumentin eri tekovaiheissa. Ohjekirjassa voitaisiin hyödyntää enemmän muotoilun, käyttäjälähtöisyyden ja käytettävyyden tutkimusta.

Kieli
suomi

Sivuja	45
Liitteet	3
Liitesivumäärä	4

Asiasanat
käyttäjälähtöisyys, dokumenttielokuva, käytettävyyden, käyttäjätesti

THESIS
February 2013
Degree Programme in Communication
Länsikatu 15,
80110 JOENSUU, FINLAND
Tel: +358 50 4412 229

Author
Henna Kumpula

Title
User-Centricity in the Process of Making a Documentary Film. A Documentary of Reindeer Forest Feeding in the Southern and Central part of the Ivalo Reindeer Herding Co-operative.

Commissioned by
Industry development project of reindeer supplementary feeding, winter farming and transporting, Rovaniemi University of Applied Sciences.

Abstract

The purpose of my thesis was to examine different ways in which to utilize user-centricity in the process of making a documentary film, and to look into how the usability of the documentary can be improved. The functional part of my thesis, the documentary of Reindeer forest feeding in the southern and central parts of the Ivalo reindeer herding co-operative, was an assignment commissioned by an Industry Development project of supplementary reindeer feeding, winter farming and transporting by Rovaniemi University of Applied Sciences. The documentary premiered in February 2013 in Rovaniemi.

The functional part of the thesis is utilized in the thesis report in exploring user-centricity in the documentary film process. The choices made are reflected upon, and events that occurred during the making of the documentary are viewed from the viewpoint of user-centricity. User-centricity in the pre- and post-production of the project was especially studied. Additionally, different users were contemplated, and the idea of the user test is explained.

The documentary was shown to a test audience consisting of the people in the target audience. The purpose of the test screening was to figure out the usability of the documentary. A written test done by the test audience was used for this. As a conclusion, the usability of the product is good and it corresponds to the client's commission.

As for further research: an idea arose about a "user-centricity in documentary film"-kind of a guidebook. It could explain the different aspects about the user-centricity that a documentary filmmaker could use in different stages of documentary making. The guidebook could also utilize literature about user-centricity for example in design, application development and planning.

Language	Pages	45
Finnish	Appendices	3
	Pages of Appendices	4

Keywords
user-centricity, documentary film, usability, usability testing

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Toimeksianto.....	6
2.1 Hankkeen tavoitteet ja tehtävänanto	6
2.2 Toteutuspaikasta ja poronhoidosta.....	8
3 Dokumenttielokuvatuotannon eri vaiheista	9
3.1 Dokumenttielokuvasta	9
3.1.1 Tekoprosessista.....	10
3.1.2 Todellisuuden vangitsemista vai näyteltyä	10
3.2 Esituotanto.....	12
3.3 Tuotanto.....	14
3.3.1 Tekijän läsnäolo.....	18
3.3.2 Leikkaajan valinta	19
4 Käyttäjälähtöisyys	20
4.1 Käyttäjäkeskeinen suunnittelu	20
4.2 Ihmiskekkeisen suunnittelun menetelmät	22
4.3 Käyttäjät.....	23
4.4 Käyttäjätestit	25
4.4.1 Käyttäjätestin järjestäminen.....	27
4.4.2 Käyttäjien määrä ja valinta.....	27
4.4.3 Käyttäjätiedon keruu	28
4.4.4 Testiraportti.....	30
5 Dokumentin käyttäjätestin analyysi ja tulokset	31
5.1 Analysointimenetelmistä	31
5.2 Käyttäjätestin osallistujat	33
5.3 Dokumentin toimivuus elinkeinon kehittämistyökaluna.....	34
5.3.1 Porotaloudesta saatu uusi tieto	35
5.3.2 Elinkeinoon kehittämistyökalu ja opetuskäyttö	35
5.3.3 Vaikutus porotalouden imagoon	36
5.3.4 Ruokintamallin toimivuus ja uskottavuus	37
5.3.5 Ruokintamallin soveltaminen käytännössä	38
5.4 Dokumentin tekninen toteutus	39
5.4.1 Johdonmukaisuus.....	39
5.4.2 Tekstiosuudet	40
5.4.3 Havainnollistavuus ja saadun tiedon olennaisuus	40
5.4.4 Aihealueet ja dokumentin tiiviys.....	41
6 Pohdinta.....	42
Lähteet.....	45

Liitteet

Liite 1	Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinta -dokumentti
Liite 2	Kuvaussuunnitelma
Liite 3	Käyttäjätesti lomake

1 Johdanto

Opinnäytetyöni prosessi alkoi joulukuussa 2011, kun siskoni Virve Kumpula kysyi opettajaltaan Veikko Maijalalta Rovaniemen ammattikorkeakoulussa aihetta opinnäytetyölleen. Virve Kumpula itse opiskelee agrologiksi ja hänelle opinnäytetyön tekeminen oli myös ajankohtaista. Tarkoitus oli tehdä yhteistyötä niin, että me molemmat hyötyisimme siitä. Maijala löysikin projektin meille. Heillä oli juuri meneillään Poron lisäruokinnan, talvitarhauksen ja elävänä kuljettamisen hyvät käytännöt - elinkeinon kehittämishanke (PORUTAKU), johon suunnitellamme sopivat täydellisesti. Meidän molempien opinnäytetöidemme toimeksiantajaksi tuli Rovaniemen ammattikorkeakoulu, tarkemmin PORUTAKU-hanke. Aiheena on porojen lisäruokinta Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosassa.

Opinnäytetyöni toiminnallinen osa koostuu kuvaamastani ja editoimastani noin 45 minuuttisesta dokumentista, ks. liite 1. Dokumentti tehtiin PORUTAKU-hankkeelle kehitysmateriaaliksi ja se toteutettiin muun muassa videokuvaamalla teemahaastatteluja. Kuvamateriaalin ja siitä muotoutuneen valmiin työn pohjalta minun piti ideoida itselleni opinnäytetyön aihe. Tarkoitus oli, että Virve Kumpula tekisi opinnäytetyökseen selvityksen Ivalon paliskunnan maastoruokinnan hyvistä ja huonoista käytänteistä. Hän käytti haastattelumateriaalia lähdeaineistona työssään.

Järjestin projektin jälkituotantovaiheessa dokumentista koekatselun, jonka yleisönä toimi kohderyhmään kuuluvia henkilöitä. Laadin katselutilanteen oheen kirjallisen käyttäjätestin eli kyselylomakkeen, jonka itse kukin katsoja täytti. Opinnäytetyöraportissani tutkin sitä, kuinka käyttäjälähtöisyyttä voi huomioida dokumenttielokuvan prosessin eri vaiheissa. Tarkoitus on myös selvittää, kuinka tämä huomiointi vaikuttaa dokumentin käytettävyyteen.

Opinnäytetyöni teoriaosuuden alussa selvitän toimeksiannon sisällön ja siihen olennaisesti liittyviä asioita, kuten hankkeen tavoitteet, tehtävänanto ja paliskun-

tajärjestelmän toimintaperiaatteet. Seuraavaksi paneudun hieman dokumenttielokuvan kerrontaan, metodeihin ja itse prosessiin. Selvitän dokumenttiprojektin eri työvaiheet eli esituotannon, tuotannon sekä jälkituotannon. Sivuan ja peilaan tekemiäni valintoja sekä dokumentin tekovaiheessa eteen tulleita tapahtumia käyttäjälähtöisyyden näkökulmasta. Tarkastelen käyttäjälähtöisyyttä erityisesti projektin suunnittelu- ja jälkityövaiheen osalta. Pohdin erilaisia käyttäjiä ja selvitän käyttäjätestin idean.

Lopuksi puran auki tekemäni käyttäjätestin tulokset ja analysoin niitä. Käyttäjätestin tavoitteena oli saada vastaus seuraaviin kysymyksiin; Kuinka hyvin dokumentti toimii elinkeinon kehittämistyökaluna sekä miten sen visuaalinen ilme oli onnistunut?

Käyttäjälähtöisyyden ajattelemisen dokumenttielokuvan tekoprosessissa on uudenlainen näkökulma dokumenttielokuvan normaaliin työprosessiin verrattuna. Tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt muotoiluun, verkkomediaan ja teema-haastatteluun liittyvää kirjallisuutta ja soveltanut niitä tarkoitukseen sopivaksi.

2 Toimeksianto

2.1 Hankkeen tavoitteet ja tehtävänanto

Hankkeen tavoitteena oli selvittää porojen lisäruokinnan, talvitarhauksen ja kuljetuksen hyvät toimintatavat. Toimintatapoja selvitetään muun muassa erilaisten testien ja mallinnusten avulla. Kun aloitin yhteistyön hankkeen kanssa, sen toteutusaika oli 1.3.2011 – 31.12.2012, he saivat kuitenkin jatkoaikaa hankkeelle ja se jatkuu vuoteen 2014 saakka. Rahoittajana hankkeelle toimii Lapin ELY-keskus. Dokumentin oli siis tarkoitus esitellä hyviä toimitapoja maastoruokinnassa ja näin edesauttaa hankkeen tavoitteiden toteutumista. Veikko Majjala toimii hankkeessa asiantuntijana, Sanna Vinblad projektipäällikkönä sekä Karoliina Majuri projektisuunnittelijana. (Porutaku 2012.) Hankkeeseen kuului toki

muitakin henkilöitä, mutta nämä kolme kuuluivat dokumenttiprojektiin liittyvään ydintiimiin itseni ja Virve Kumpulan lisäksi.

Hankkeen kolmesta teemasta juuri maastoon tapahtuva lisäruokinta oli kaikin puolin hyödyllisin aihevalinta. Aiheeksi tarkentui Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinta. Minun tehtäväni hankkeessa oli siis tuottaa aiheesta kuvamateriaalia, jonka editoin toimeksiantajien haluamalla tavalla ja joka lopulta tulisi hankkeen käyttöön heidän Internet sivuilleen. Tein siis kaiken teknisen työn projektissa.

Virve Kumpula tutki Ivalon paliskuntaa esimerkillisenä paliskuntana porojen lisäruokinnassa. Hän laati kysymykset liittyen muun muassa ruokintaan, toimintatapoihin ja menetelmiin, sekä yleensä kaikkeen, mikä liittyy porojen lisäruokintaan ja sen eri aihealueisiin. Hän valitsi dokumenttiin sopivat haastateltavat henkilöt Ivalon paliskunnasta ja haastatteli heitä. Eli hän teki projektissa pääasiällisen taustatyön ja oli toimittajan roolissa.

Haastattelimme viittä Ivalon paliskunnan osakasta, jotka tuntevat aiheen parhaiten. Haastatteluiden tueksi keräsin videokuvamateriaalia porojen maastoon tapahtuvasta lisäruokinnasta ja siihen liittyvistä työvaiheista. Kuvituskuvan piti luonnollisesti liittyä haastatteluissa esille tulleisiin teemoihin ja maastoruokintaan Ivalon paliskunnassa.

Toimeksianto on muuttunut matkan varrella, sillä aluksi toimeksiantajien suunnitelma oli tehdä muutama lyhyempi dokumentointi, joissa käsiteltäisiin vain yhtä aihetta kussakin. Tarkoitus oli tehdä esimerkiksi maastoruokintaan käytettävän rehunteon muutoksista tai laidunmaiden käytöstä kertovia 15 - 30 minuuttia pitkiä dokumentointeja. Lopullinen päätäväältä dokumentin rakenteen muodostamisessa oli kuitenkin minulla itselläni. Ajattelin, että yksi pitempi ja yhtenäinen dokumentti olisi parempi ja selkeämpi vaihtoehto opinnäytetyöksi. Toimeksiantajan edustajat antoivat minulle melko vapaat kädet dokumentin tyylin osalta, eivätkä he juurikaan rajanneet sitä erityisemmin. Mielestäni tämä oli lähinnä hy-

vä asia, koska pystyin siten itsenäisesti syventymään aiheeseen ja tuomaan siihen oman näkökulmani.

2.2 Toteutuspaikasta ja poronhoidosta

Suomessa poronhoitoa hallinnoi paliskuntajärjestelmä. Jokaisen poronomistajan on oltava paliskunnan jäsen ja heidän porojensa lukumäärä määrittelee jäsenille kuuluvat oikeudet ja velvollisuudet. Paliskuntia on Suomessa yhteensä 56. Poromäärät, laidunmaat sekä alueen rajat on jokaiselle paliskunnalle määrätty ennalta. Jokainen paliskunta on itsenäisesti toimiva yksikkö, jolla on oma hallinto. (Jernsletten & Klovov 2002.)

Ivalon paliskunta valikoitui dokumenttiin hyväksi esimerkkipaliskunnaksi, koska siellä harjoitetaan hyvin säännönmukaista porojen talviruokintaa. Kyseisenlainen toiminta ei siis ole erityisen yleistä muissa paliskunnissa. Tästä syystä Ivalon paliskunta pystyi toimimaan niin kutsutusti tiennäyttäjänä muiden paliskuntien osakkaille ja samantyylistä lisäruokintaa suunnittelevat poronomistajat saivat sen toiminnasta hyödyllisiä neuvoja.

Koska Virve Kumpula ja minä olemme molemmat kyseiseltä Ivalon kylältä kotoisin, olivat ihmiset ja toiminta yleensä jo entuudestaan hyvin tuttua meille, eikä niin sanotusti porukoihin sisään pääsemiseen tarvinnut tuhlata turhaa aikaa. Kulttuurin ja elinkeinon sisällä elävien ihmisten havainnointi ja kehon kielen ja puheen tulkinta oli helpompaa.

Poronhoitovuosi alkaa aina kesäkuun alussa, porojen talvinen lisäruokinta on nykyisin poronhoitovuoteen liittyvä työ. Lisäruokintaa voidaan harjoittaa joko maastoon tai tarhaan. Lisäruokinta tuottaa tietenkin poronhoitajille lisätöitä ja -kustannuksia. Poroille viedään maastoon lähinnä kuivaheinää ja säilörehua. (Paliskuntain yhdistys 2002.) Maastoruokintaa aloitellaan aina helmi-maaliskuun vaihteessa, ja kuvaukset järjestettiin kevättalvella 6.3.2012-10.3.2012. Aikaa oli viisi päivää kuvata koko lisäruokintaprosessi alusta loppuun.

3 Dokumenttielokuvatuotannon eri vaiheista

3.1 Dokumenttielokuvasta

Elokuvat ja ohjelmat voi jakaa kahteen luokkaan: fiktiivisiin ja ei-fiktiivisiin. Fiktiossa ihmiset, asiat ja maailma ovat keksittyjä. Ei-fiktiiviset elokuvat ja ohjelmat puolestaan esittävät todellisen maailman, jossa ihmiset elävät tai ovat eläneet. Katsoja tietää, että he ovat olleet olemassa ja tapahtumat elokuvissa sekä ohjelmissa ovat todellisia. (Aaltonen 2011, 15.)

Dokumenttielokuvan syvimpänä olemuksena on pitkään pidetty todellisuuden suoraa taltiointia, vaikka totuudenmukaisempaa olisi sanoa, että dokumenttielokuva kertoo todellisuudesta. Ei varhainen katsojakaan ole varmasti oikeasti luullut, että juna tulee läpi valkokankaasta, vaan tiennyt kyseessä olevan todellisen tapahtuman tallenne. Kuva kyllä esittää todellisuutta, mutta ei ole sitä itsessään. (Aaltonen 2006, 28.)

Jo vuonna 1922 tuotettiin ensimmäinen näytelty dokumenttielokuva *Nanook, pakkasen poika* (*Nanook of the North* 1922). Elokvasta tuli dokumentaarisen elokuvan klassikko (Helke 2006, 29). Lumiéren veljeksiä pidetään kuitenkin pääsääntöisesti dokumentaarisen lajityypin luojina, esi-isinä. (Helke 2006, 52.) Lumiére-veljesten dokumentaarinen linja edustaa elokuvateoriassa realistista traditiota. Realistiseen traditioon kuuluu vahvana osana todellisuudenkaltaisuus. (Aaltonen 2006, 30-31.) Tällä hetkellä, 2000- ja 2010-luvuilla suomalainen pitkä dokumenttielokuva on elementissään. Yhä useampi dokumentti on päässyt teatterilevitykseen ja saavuttanut kansainvälistä menestystä. (Aaltonen 2011, 37-38.)

3.1.1 Tekoprosessista

Suomalainen dokumenttielokuvan tekoprosessi jaetaan Aaltosen (2011, 42) mukaan yleensä viiteen eri vaiheeseen:

1. Ennakkotutkimus ja kehittäminen
2. Esituotanto
3. Tuotanto
4. Jälkituotanto
5. Levitys

Tekoprosessi dokumenttielokuvassa on avoimempi kuin fiktiotuotannossa. Käsikirjoittajan rooli on pienempi ja ohjaaja ja tuottaja toimivat pääosassa. (Aaltonen 2011, 44.)

3.1.2 Todellisuuden vangitsemista vai näyteltyä

Dokumentaarisuudessa altistutaan aina sattumanvaraisuudelle. Todellisuutta ei aina voi pakottaa tiettyihin kaavoihin seuraamaan tietynlaista dramaturgista linjaa. Usein käy niin, että kaikkein paras ja yllätyksellisin materiaali saadaankin ennalta arvaamatta. (Helke 2006, 12.) Tarkoitus on pohtia, onko opinnäytetyön toiminnallinen osa näyteltyä dokumenttia vai täysin puhtaasti todellisen elämän ja todellisuuden vangitsemista. Pyrkimys kuitenkin oli tallentaa tapahtumia haastateltavien todellisesta elämästä, yrittää siis tallentaa todellisuutta. Vaikka tiettyjä kuvaustilanteita rakennettiin etukäteen suunnitellun mukaan, tilanteet liittyivät aiheeseen ja olivat olennainen osa heidän elämäänsä. Tapahtumat kameran edessä pohjautuvat heidän omaan todellisuuteensa, he ovat antaneet oman historiallisen elämänsä dokumentin tarinalle käyttöön (Helke 2006, 23).

Näytelty dokumentaari sisältää nimensä mukaisesti näyteltyjä tilanteita sekä kuvauksia dokumentaarin henkilöiden oikeasta elämästä ja sen tapahtumista ja

tapahtumapaikoista. Näytellyssä dokumentaarissa sekoittuvat fiktiivisen ja dokumentaarisuuden lajit. (Helke 2006, 14.)

Suurin ero fiktiossa ja dokumentissa esiintyvillä ihmisillä on se, että näyttelijät esittävät jotakin muuta henkilöä, kun taas dokumentissa henkilö esittää itseään. Kamera voi lisätä ihmisen itsekontrollia tai vilkastuttaa toimintaa. Hän saattaa joko tulla entistä itsetietoisemmaksi tai alkaa jännittää tilannetta ja muuttua luonnottomaksi. Ohjaajan tehtävä onkin saada henkilöt rentoutumaan. Hän voi esimerkiksi pyytää heitä tekemään jotain heille luontaista askareita kuvausten aikana. (Aaltonen 2011, 242.)

Raja fiktion ja dokumentin välillä on häilyvä ja on usein vaikea saada selvää, onko kyseessä sepite vai kuvaus todellisuudesta. Dokumenttielokuvalla on kuitenkin pyrkimys siihen, että katsoja katsoisi siinä esitettyjä asioita todellisuutena. Fiktion ja dokumentin erot on helppo hahmottaa Jacques Aumontin, Alain Bergalan, Michel Marien ja Marc Vernetin representaatiovertailun avulla. Kun fiktioelokuvassa kamera tallentaa näyttelijän roolisuorituksen, jonka hän on luenut käsikirjoituksesta, se representoi näyttelijän representoiman tarinan. Dokumentissa tarkoitus on representoida vain sillä hetkellä tapahtuva tilanne, joka ei ole millään tavalla ennalta suunniteltu. Dokumentissa representointi on yksinkertaistettumpaa kuin fiktiossa. (Aaltonen 2006, 33.)

Elokuvan katsojalla on aina jonkinlainen ennakkokäsitys tai -aavistus katsomastaan elokuvasta, esimerkiksi juuri elokuvan dokumentaarisuudesta tai fiktiivisyydestä. Ennen dokumenttielokuvassa saatettiin tahallisesti näyttää kuvausryhmä ja näin tuoda elokuvan tekijyys ja realismi katsojille selväksi. Nykykatsoja tuntee tällaiset keinot kiusallisiksi, ja tulkitsee ne jopa virheiksi tai klišeiksi. Sen vuoksi nykyään dokumenttielokuvissa kerronta yritetään saada mahdollisimman näkymättömäksi. (Aaltonen 2006, 42 – 43)

Dokumenttia kuvatessani ja editoidessani tarkoitukseni olikin saada aikaan mahdollisimman näkymätöntä kerrontaa. Ajattelin, että se edesauttaisi katsojan samaistumista dokumentin tunnelmaan. Kun katsoja on syventynyt näkemään

todellista luontoa, eläimiä omassa ympäristössään ja ihmisiä arkisissa askareissaan, mitä jos yhtäkkiä kamerakalusto tai haastattelija näkyikin ruudussa? Eikö se riko illuusion dokumentin todenmukaisuudesta? Tulee ehkä mieleen, että tämänhän onkin vain sepitettyä tarinaa ja kuvaaja mahdollisesti ohjaa ihmisiä ja eläimiä tekemään kuvassa tapahtuvat toiminnot.

3.2 Esituotanto

Dokumenttielokuvan tekoprosessin alkuvaiheet menevä Aaltosen (2006, 109) mukaan seuraavasti:

- Idea/tarve
- Synopsis
- Ennakkotutkimus
- Käsikirjoitus
- Tuotannollinen ja taiteellinen valmistelu

Idea dokumentin tekoon syntyi tarpeesta tehdä opinnäytetyöraporttiin liitettäväksi jokin toiminnallinen osa. Tarve lähti siis minulta itseltäni, mutta idea tehdä työ pohjoisessa, oli päässäni jo opiskeluni alkuaikoina. Lopullinen aihe tuli toimeksiantajalta. Synopsiksen kaltaisen mallin muodostimme yhteistyössä toimeksiantajan kanssa.

Ensimmäinen kasvotusten tapahtunut palaveri hankkeen edustajien kanssa pidettiin Rovaniemellä 7.12.2011. Tällöin siis esittelimme ideamme niin yksityiskohtaisesti kuin se oli siihen mennessä muotoutunut. Palaverissa selitin hankkeen edustajille muun muassa suunnitelmani dokumentin mahdollisesta rakenteesta, joka sisälsi kaksi pääosaa; haastattelut ja sitä tukeva kuvituskuva.

Heidän toiveensa oli, että dokumentti suunnattaisiin niin sanotusti ammattilaisille, joilla on aiheesta ja elinkeinosta jo entuudestaan jonkinlainen pohjatietous. Dokumentin kohderyhmä tulisi siis olemaan poronomistajat ja vielä mahdollises-

ti sellaiset henkilöt, jotka suunnittelevat uudenlaista maastoruokintamallia omaan paliskuntaansa. Projektin loppua kohden kohderyhmä on laajentunut myös porotalouden opiskelijoihin.

Kohderyhmän rajauksen voisi sanoa olevan merkittävin ohjenuora, jonka hankkeen edustajat antoivat. Muuten he antoivat minulle melko vapaat kädet tehdä ja koota dokumenttia. Oliko kohderyhmän määrittäminen näin varhaisessa vaiheessa sitten hyvä vai huono asia? Mielestäni se oli hyvinkin tärkeä asia projektin onnistumisen kannalta.

Useimmiten dokumentaristit eivät elokuvaa tehdessään juurikaan ajattele kohderyhmiään. Tekovaiheessa kohderyhmäajattelua ei välttämättä ole ollut, vaikka dokumentti olisikin tarkoitettu esitettäväksi elokuvateattereihin. Dokumenttielokuvien tekijät eivät siis yleisesti pidä kohderyhmää tekoprosessin ajattelun välineenä, mutta kohderyhmien avulla voidaan useimmiten selittää elokuvan saamaa vastaanottoa ja analysoida sitä. (Aaltonen 2006, 210-211.)

Ennakkotutkimuksen tarkoituksena on perehdyttää tekijä aiheeseen ja elokuvan maailmaan, etsiä ihmisiä, paikkoja ja mielenkiintoisia yksityiskohtia. Dokumenttielokuvan teossa ennakkotutkimus on erityisen tärkeä vaihe, sillä ihmisiä, tapahtumapaikkoja ja tarinoita ei voi keksiä, vaan ne on oikeasti löydettävä ja oltava olemassa. (Aaltonen 2011, 80.)

Dokumentin ennakkotutkimusvaiheessa kannattaa tekijän olla yhteydessä alan ja aiheen asiantuntijoiden sekä tietenkin tulevien käyttäjien kanssa. Kuten tässä kyseisessä projektissa, työryhmään kuului elinkeinoa tuntevia henkilöitä. Hankkeen edustajilla oli kaikilla alan koulutus ja he olivat aiheen asiantuntijoita itse kukin. Lisäksi Virve Kumpula ja kaikki haastateltavat henkilöt olivat myös luonnollisesti aiheen ja elinkeinon asiantuntijoita. Varsinaista käsikirjoitusta en siis dokumenttiin tehnyt, mutta sen sisältö oli suurilta osin selvillä heti alusta saakka. Virve Kumpula teki haastattelukysymykset maastoruokinnan eri teemoista ja hän myös valitsi viisi haastateltavaa henkilöä Ivalon paliskunnasta.

Toimeksiantajan edustajien kanssa keskusteltiin siitä, kuljettaisiko haastatteluiden puhe tarinaa eteenpäin vai tarvitaanko siihen erillinen selostaja. Heille sopivat molemmat vaihtoehdot, joten selostajaa ei otettu. Pelkäsin, että en löydä tarpeeksi luonnollisen kuuloista ja uskottavaa puhujaa dokumenttiin. Haastatteluiden puhe vie tarinaa heidän omalla tavallaan eteenpäin ja aiheesta perillä olevat katsojat ymmärtävät kyllä erilaiset sanat ja sanonnat. Mielestäni huono selostaja on myös yksi niistä asioista, joka voi pilata elokuvan tunnelman täydellisesti. Puuttuvan selostajan korvasin lisäämällä tekstiplansseja selittääkseni katsojalle asiat, joita oli muuten vaikea kuvailla haastattelun puheella.

Haastattelun lisäksi ohjelma kaipasi tietysti jonkinlaista kuvitusta. Tutustuin ensiksi Kumpulän koostamiin kysymyksiin ja niiden aiheisiin. Suunnittelin jokaiseen teemaan liittyvää kuvituskuvaa erikseen ja listasin kuva-aiheita ylös itselleni. Tämän jälkeen tein toimeksiantajille suuntaa antavan kuvaussuunnitelman mallin joka on esitetty liitteessä 2.

3.3 Tuotanto

Kalustoon kuului:

Panasonicin AVCHD -kamera, kameran jalusta, yksi 16 GB:n SD-kortti, yksi langaton solmiomikrofoni, eli niin sanottu nappimikrofoni(lähetin sekä vastaanotin), yksi haastattelumikrofoni, 3TB:n kovalevy, kannettava tietokone (sisälsi muun muassa ohjelmat Final Cut ja Compressor), yksi refla sekä luonnollisesti kaikki tarvittavat piuhat, laturit sekä akut laitteisiin.

Kameran asetukset valitsin seuraavasti: Kuvasin 16:9 - formaatissa, 1080/25p - asetuksilla, valitsin kameran takaa Scenefile valinnasta F6:n eli B-STR-scenen, se oli mielestäni kaikkein värikylläisin. Värikylläisimmän vaihtoehdon valitsin siksi, koska kuvasin paljon luonnossa. Halusin, että värit toistuvat mahdollisimman hyvin.

Kuvausviikko sovittiin viikolle 10 vuonna 2012. Käytettävyyden kannalta on hyvä, että dokumentin kuvaus on toteutettu juuri siihen aikaan, johon dokumentin tapahtumat oikeasti sijoittuvat. Tällä tavoin dokumentti on käytännöllisintä toteuttaa sekä tekijöilleen että dokumentissa esiintyville henkilöille. Voidaan säästää muun muassa kustannuksissa sekä suunnitteluun ja ennakkotutkimukseen menevässä ajassa.

Tarkoitus oli, että jokainen haastattelu tehtäisiin samalla tyylillä eli haastateltavalle laitettiin nappimikrofoni ja haastattelija kertoisi kysymykset haastattelumikrofoniin. Tein näin lähinnä esteettisistä syistä. Ajattelin myös että haastateltavat eivät kokisi tilannetta niin lavastetuksi ja järjestetyksi, eivätkä näin ollen ahdistuisi tilanteesta.

Pyrkimyksenä oli, että haastattelupaikkana olisi toiminut itse kunkin haastateltavan koti joko ulkona tai sisätiloissa. Loppujen lopuksi kävimme kuitenkin vain kahden haastateltavan kotona kuvaamassa, muut tulivat paikkaan, jossa majoitimme itsekkin. Tarkoitukseni oli pärjätä ulkona luonnon valolla sekä reflalla ja sisätiloissa sen hetkisellä valaistuksella tai mahdollisesti paikanpäältä löytyvällä lisävalolla.

Ensimmäisenä kuvauspäivänä haastattelimme paliskunnassa muun muassa poroisäntänä yli 20 vuotta toiminutta henkilöä. Hänellä on muihin haastateltaviin verrattuna ehkä kaikkein parhaat tiedot maastoruokinnasta. Kyseessä oli siis tärkeä haastattelu.

Tarkoitus oli kuvata sisällä, sillä hän oli tulossa iltapäivällä ja pelkäsin auringonvalon loppuvan ennen aikojaan. Suunnitelmat sisätiloissa kuvaamisesta menivät kuitenkin heti alkuunsa uusiksi, sillä henkilö itse halusi ulkotiloihin flunssansa vuoksi. Nappimikrofonia en voinut myöskään käyttää, kun siinä oli ilmeisesti jokin väliaikainen tekninen ongelma. Kun paristojen vaihto eikä uudelleen käynnistys onnistunut, ja luonnon valo alkoi pikkuhiljaa hiipua, jouduin antamaan haastateltavalle haastattelumikrofonin. Kysymykset tallentuivat kortille kameran omalla mikrofonilla.

Lopputulokset oli kuitenkin hyvä, ajoimme kelkan poroaidan eteen ja laitoimme henkilön istumaan kelkan selkään. Ajattelin, että näin haastattelukuva jatkaisi maastoruokinnan teemaa, kun taustalla näkyy tarhassa olevia poroja.

Dokumenttielokuvan tekovaiheessa voi usein sattua ikäviä takaiskuja. Vaikka ensimmäinen haastateltava sairastuikin, ja jouduimme vaihtamaan sisätiloista ulos, se ei ollut millään tavoin huono asia. Ulkona kuvattu materiaali toi virkistävää vaihtelua muuten toistensa kanssa niin samankaltaisiin haastattelukuviin.

Jo haastatteluvaiheessa, kun tekijä on tekemisissä dokumentissa esiintyvien henkilöiden kanssa, on hyvä ajatella heidän erojaan. Vanhempien ihmisten haastattelu on usein hyvin helppoa ja sujuvaa, etenkin jos haastattelun aihe liittyy heidän elämänsä historiaansa, eikä vaadi kummempia uudempien tietojen keräämistä. Vaikka toisin luulisi, vanhempien ihmisten haastattelut venyvät usein hyvinkin pitkiksi. Tähän tulee varautua etukäteen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 133.)

Toisen kuvauspäivän suunnitelmana oli lähteä kahden poronomistajan mukaan kiertämään ja kuvaamaan maastoruokintapaikkoja. Mukana oli myös tavallinen pieni valokuvakamera, jolla Virve Kumpula ja minä otimme kuvia kustakin ruokintapaikasta. Oli oikeastaan hyvä että meillä oli valokuvakamera mukana, sillä videokameran pystytys lyhyillä pysähdyksillä vei aina aikansa. Näin saimme enemmän materiaalia käyttöömmek. Alunperäinen suunnitelma oli liittää valokuvat graafiseen karttaan jossa näkyisi kulkemamme reitti, mutta päädyin käyttämään kuvat tekstiplanssien taustoina.

Kuvasin päivän aikana todella paljon kuvituskuva, maisemia, poroja, peura-vasojen kiinniottoa, nuotiolla istumista, kelkalla ajoa, rehun levitystä ynnä muuta. Olin tehnyt tarvittavasta kuvituksesta erillisen listan, jonka mukaan valitsin kuvattavia kohteita ja tapahtumia. Kuvasin siis haastateltavien todellisuutta. Samalla teimme toisen poronomistajan haastattelun nuotion äärellä rehunteosta ja laidunkierrosta. Saman päivän iltana haastattelimme kyseistä henkilöä tar-

kemmin sisätiloissa. Maastossa poronomistajien kuvaaminen sujui paljon luontevammin kuin sisätiloissa. Heistä ei aistunut minkäänlaista jännitystä, kun he suorittivat päivittäisiä askareitaan. Annoin heidän rauhassa tehdä työnsä ja koetin kuvata mahdollisimman huomaamattomasti.

Ajattelin tämän haastattelumateriaalin myös vaikuttavan hieman autenttisemmalta kuin paikka oli luonnon keskellä ja oltiin siis paikanpäällä ruokkimassa poroja. Arvelin sen tuovan hieman väriä dokumenttiin, jossa muut henkilöt istutettaisiin tuoliin keskustelemaan ehkä hiukan jähmeästi erityisesti järjestetyssä tilanteessa. Jälkeenpäin ajateltuna se oli erinomainen idea, ja harmittaa, että en tehnyt enemmän haastatteluja samalla tavalla.

Kuvituskuva elävöittää dokumentin tarinaa ja on yleensä erittäin tärkeä osa dokumentin kerrontaa. Katsojan on hyvin vaikea ymmärtää esimerkiksi peuravaasan pyyntiä pelkästään puheen perusteella. Kuten aikaisemmin mainitsin, en olisi saanut tällaista todellista kuvaa taltioitua lainkaan, jos kuvaukset oli järjestetty jonain toisena ajankohtana. Kolmantena kuvauspäivänä haastattelimme yhtä henkilöä. Lisäksi keräsin valokuvamateriaalia rehunteosta ja kuvasin pihaan tarhaporoja sekä rehun lastausta rekeen.

Neljäntenä kuvauspäivänä haastattelimme kahta henkilöä. Toisella oli suhteellisen hyvät pohjatiedot rehunteosta. Hän pyysi haastattelun jälkeen saada nähdä oman selostuksensa. Olin hieman varuillani, sillä ihmiset saattavat reagoida yllättävästikin siihen että näkevät itsensä kuvaruudulta, mutta henkilö oli ihan positiivisesti yllättynyt näkemästään.

Samana päivänä tunturissa oli onnekseni myrsky, ja aamun haastatteluiden jälkeen kävin kuvaamassa myräkkää. Se ei olisi parempaan saumaan voinut osua, sillä dokumentissa käsiteltiin yhtenä osa-alueena yllättäviä sääolosuhteita. Viimeisenä kuvauspäivänä kävin vielä viimeisen kerran kiertämässä maastoruokintapaikkoja ja kuvailemassa vielä viimeiset

3.3.1 Tekijän läsnäolo

Dokumentaarinen metodi tai toisin sanottuna tekijän lähestymistapa tarkoittaa sitä, kuinka tekijä suhteuttaa kohteensa ja kuvaamansa tapahtumat omaan työskentelytoimintaansa. Kuinka tekijä toimii esimerkiksi tilanteessa, jossa hän käyttää todellisia ihmisiä, ei siis ammattinäyttelijöitä dokumentin näyttelijöinä. Vaikuttaako hän tilanteiden kulkuun haastatteluilla vai havainnoiko hän tapahtumia sivulta ilman minkäänlaista kontaktia kuvattaviin henkilöihin? (Helke 2006, 14-15.) Työssä on yhdistelty haastattelukuvaa sekä erään poronomistajan todellista toimintaa luonnossa. Hänen on siis annettu rauhassa toimia normaalisessa toimintaympäristössään. Voisi siis sanoa, että molempia edellä mainittuja lähestymistapoja on hyödynnetty.

Eriyksen selvästi eron huomaa erään haastateltavan kahden eri haastattelukuvan välillä. Ensinnäkin kun häntä haastatellaan sisätiloissa selvästi järjestetyssä haastattelutilanteessa ja toiseksi, kun häntä haastatellaan ulkona, hänen luonnollisessa toimintaympäristössään nuotion äärellä. Puheen rytmi on heti itsevarmempaa ulkona kuin sisällä, hänen ulkoinen olemuksensa on yleensäkin paljon vapautuneempi. Tässä huomaa sen, mikä on hänelle normaalia; ulkona oleminen ja luonnonläheisyys, häntä ei ole viety pois luonnollisista normeistaan.

Tilanteisiin on vaikutettu joiltakin osin niin, että haastateltava kenties tuntee olonsa tukalaksi haastattelutilanteessa. Kun taas toisaalta hänen on annettu pysytellä omassa luonnollisessa tilassaan ja havainnoitu tapahtumia sivulta käsin. Parasta on että tekijä etsii mahdollisimman luonnollisen ympäristön haastattelulle, näin saadaan tuotettua vakuuttavaa ja realistista kuvaa haastateltavista sekä elävöitettyä perushaastattelun jähmeyttä. Aaltosen (2011, 93-94) mukaan haastatteludokumentti voidaan toki tehdä kokonaan myös studiossa. Ilmapiiri saattaa kuitenkin olla liian neutraali. Seurantadokumentteja kuvatessa kuvauspaikkojen etsiminen ja ajan viettäminen kuvauspaikoissa on yleensä hyvinkin tärkeää.

On kiinnostavaa, kuinka paljon kameran läsnäolo yleensä muuttaa ihmistä. Tunnen kaikki haastateltavat henkilöt henkilökohtaisesti hyvin ja tiedän, kuinka he normaalisti käyttäytyvät. Näin minun on helppo eritellä henkilöt, jotka eivät tuntuneet olevan täysin luontevia kuvaustilanteissa.

3.3.2 Leikkaajan valinta

Dokumenttielokuvan tekijä voi myös leikata työnsä itse. On kuitenkin vaihtoehtoja, voi joko käyttää teknistä leikkaajaa tai luovaa leikkaajaa. Yleensä leikkaaja, joka ei ole ollut kuvauksissa mukana, tuo työhön uudenlaista tulkintaa. Hänen näkökulmansa voidaan sanoa olevan lähempänä katsojan näkökulmaa, hän edustaa yleisön katsetta. Leikkaaja osaa erottaa materiaalista sen, mikä toimii ja mikä ei, oli materiaalin tuottaminen ollut miten kallista tai raskasta tahansa. (Aaltonen 2011, 333.)

Yleensä ohjaaja tuntee materiaalin parhaiten, siispä ajatellaan, että leikkaaminen sujuisi hänen avullaan nopeammin. Näin ei kuitenkaan ole, jos kyseessä on kunnianhimoinen ja monisäikeinen dokumenttielokuva. Jos tekijä leikkaa työnsä itse, on pidettävä huoli siitä, että raakaleikkauksia esitetään muille, työn eri vaiheissa. Ulkopuolinen mielipide on todella tärkeä. (Aaltonen 2011, 333.)

Toimin itse PORUTAKU-dokumentin kuvaajana, ohjaajana ja leikkaajana. Uskon, että jos olisin antanut materiaalin ulkopuoliselle henkilölle leikattavaksi, siitä ei olisi tullut yhtä syvällinen, kuin se tällä hetkellä on. Mielestäni se, että omaan saman kulttuuriperinnön ja tunnen elinkeinoa, on minulle suuri etu. Ulkopuolisen henkilön olisi ollut hyvin vaikea hahmottaa materiaalista toisiinsa liittyvät teemat ja asiat. Editointi olisi ollut erityisen haastavaa jos asiaan ja ihmisiin ei olisi lainkaan perehtynyt. Ulkopuolinen editoija olisi voinut leikata dokumentin siten, ettei varsinainen kohderyhmä olisi välttämättä ymmärtänyt sen sanomaa. Lisäksi hän olisi saattanut tietämättään saada aikaan merkittäviäkin väärinkäsityksiä.

Haastateltavien puhe oli myös osaltaan hyvin hajanaista ja vaikeasti leikattavissa. Asioihin, joita oli kysytty jo monta kysymystä sitten, palattiin hyvin usein mutkan takaa. Tämän vuoksi oli hyvinkin tärkeää että editoijana toimi aiheeseen perehtynyt henkilö.

Totta kai dokumentin leikkaaminen yksin myös vaikeutti ja hidasti työntekoa todella paljon. Teinkin editointivaiheessa erittäin paljon yhteistyötä dokumentin toimittajana toimineen Virve Kumpulan kanssa. Hän siis on itsekkin poronomista ja Ivalon paliskunnassa. Hän muun muassa litteroi haastattelut ja neuvoi aihealueiden ryhmittelyssä ja jäsentelyssä. Hän on opiskellut porotalousalaa jo usean vuoden ajan ja hänellä on tästä syystä hyvät pohjatiedot aiheesta.

Narratiivinen strukturointi on tekstin sosiaalista ja ajallista järjestämistä, se liittyy teemahaastatteluiden analysointiin. Siinä paneudutaan tarinoihin, joita haastateltavat kertoivat haastatteluiden aikana. Tekijä voi siis itse luoda haastattelun sisällöstä kertomuksen, vaikka sellaista ei haastattelutilanteessa varsinaisesti olisi ilmennyt. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 137). Tätä tekniikkaa voi mielestäni verrata editointityöskentelyyn. Ja oikeastaan se kuvastaa lähes täydellisesti dokumentin editointiprosessia. Haastateltavat etenivät haastattelijan ehdoilla ja vastasivat kysymyksiin eri aihealueista. Materiaali koostui siis todella monesta yksittäisestä tarinasta jotka liittyivät jokainen hieman eri aiheeseen. Editoijan tarkoituksena on koostaa materiaalmassasta yhteneväinen kooste ja kokonaisuus eli kertomus.

4 Käyttäjälähtöisyys

4.1 Käyttäjakeskeinen suunnittelu

Opinnäytetyöni teoriaosioon valitsin näkökulmaksi käyttäjälähtöisyyden, koska dokumentti piti toteuttaa käyttäjiä ajattelemalla. Työn toiminnallinen osio oli toimeksianto, joten se piti suunnitella ja työstää tiettyjen toiveiden mukaiseksi.

Toimeksiantaja pyysi, että valmis tuote olisi ikään kuin ammattilaisille suunnattu. Tarkoitus ei siis ollut tehdä esimerkiksi mainosta maastoruokinnasta. Asiaan oli tarkoitus paneutua ja päästä haastateltavien lähelle. Pyrkimys oli, että he pitäisivät tekijätiimiä tasavertaisena kanssaan ja saisimme kerättyä aiheesta tarpeeksi rajattua ja todenmukaista materiaalia. Tämänkin vuoksi käyttäjiä oli ikään kuin pakko ajatella ja saada työ näyttämään uskottavalta ammattilaisten silmissä.

Käyttäjakeskeisessä suunnittelussa käyttäjä on otettu mukaan suunnitteluprosessiin. Käyttäjakeskeinen suunnittelu voidaan määrittää yksinkertaisimmillaan TRUMP:in määritelmällä, joka sisältää kolme vaihetta. (Kuutti 2003, 140.)

Ensimmäisenä prosessiin kuuluu kaikkien siihen liittyvien henkilöiden tapaaminen -sekä lopullisten käyttäjien että projektiryhmän. Tapaamisessa tarkennetaan projektin tavoitteet, pääpiirteet ja yksityiskohdat, jotka tuotteen pitää täyttää. Toisena vaiheena on tuotteen prototyypin testaus hyvin aikaisessa vaiheessa tulevilla käyttäjillä. Kolmanneksi tulevat käyttäjätestit, joilla pyritään karsimaan käytettävyysongelmat sekä tekemään mittauksia käytettävyydestä. (Kuutti 2003, 140-141.)

Kyseisenlainen prosessi toteutui dokumenttia tehdessä. Joulukuussa 2011 tapasimme Virve Kumpulan kanssa Rovaniemen ammattikorkeakoulussa PORUTAKU-hankkeen asiantuntijat ja muut siihen liittyvät henkilöt eli toimeksiantajan. Tapaamisessa keskusteltiin aluksi jo muodostuneista suunnitelmista ja mielikuvista dokumenttia kohtaan. Sain toimeksiantajalta tarkennusta työsuunnitelmaan, sovimme projektin aikatauluista sekä allekirjoitimme tarvittavat lomakkeet. Dokumentin tuotantovaihe eli varsinainen kuvaus tapahtui maaliskuussa 2012. Tulin toukokuussa 2012 Rovaniemelle näyttämään kuvattua materiaalia toimeksiantajan edustajille. He antoivat korjausehdotuksia, sekä kertoivat mielipiteitään kuvamateriaalista.

Eräässä kohtauksessa poronomistajat pyydystävät peuravasan kaula-ansalla. Vasa ei jäänytkään kaulasta kiinni vaan toisesta takajalasta. Vasa ei siis todelli-

suudessa millään tavalla vahingoittunut kiinnioton aikana tai sen jälkeen. Edustajat kuitenkin päättivät, että kohtausta leikataan siten, ettei se näyttäisi liian kivuliaalta vasalle. Tämä tehtiin, jotta kyseistä kohtausta ei tulkittaisi väärin.

Koskaan ei voi olla täydellisen varma muiden käsityksistä, koska jokainen yksilö luo omat mielikuvansa todellisuudesta. Jotta ylipäänsä voitaisiin toimia, täytyy olettaa, että voidaan ymmärtää asiat samalla tavoin kuin toiset ihmiset ne ymmärtävät eli on oltava intersubjektiivisia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 18.)

Tämän jälkeen alkoi jälkituotantovaihe. Editoin työtä pitkin syksyä 2012. Tarkoitus oli tehdä dokumentista käyttäjättestit joulukuun 2012 alkupuolella. Käyttäjättesteissä oli tarkoitus kartoittaa juuri dokumentin käytettävyysongelmia, informaation merkitystä ja arvoa käyttäjille.

Käyttäjän toimintaa on syytä havainnoida suunnitteluvaiheessa, sen aikana ja sen jälkeen. Ennen tuotteen kehittämisprosessia tekijän on rakennettava itselleen kokonaiskuva käyttäjistä ja ryhmitellä heidät käyttäjäryhmiin. (Sinkkonen, Kuoppala, Parkkinen & Vastamäki 2006, 29.)

4.2 Ihmiskeskeisen suunnittelun menetelmät

Palvelumuotoilun puolella ajatellaan hieman eri tavoin käyttäjiä kuin sovellusten suunnittelussa. Tavoite on kuitenkin sama: käyttäjän tyytyväisyys. Asiakasta tulee siis ymmärtää läpikotaisin. Asiakasymmärrys tarkoittaa sitä, että tekijä on selvillä asiakkaan alitajuisista ja tiedostetuista tarpeista (Miettinen 2011, 61).

Käyttäjätiedon hankkimiseen on olemassa kolme eri menetelmää. Menetelmistä ensimmäisenä ovat perinteiset menetelmät, toisena mukaillut menetelmät ja kolmantena innovatiiviset menetelmät. Perinteiset menetelmät viittaavat erilaisiin kyselyihin, markkinatutkimuksiin sekä kohderyhmätutkimuksiin. Tuotettu aineisto on usein mitattavissa olevaa. (Miettinen 2011, 63.) Usein tiedonkeruu käyttäjistä alkaakin perinteisillä tutkimusmenetelmillä (Miettinen 2011, 65).

Mukailtuja menetelmiä muunnellaan sopimaan suunnittelijoiden eli tekijöiden tarpeisiin. Esimerkkinä videodokumentointi tietokoneella toteutetusta testistä. Testihenkilöä voidaan pyytää selittämään ääneen tekemänsä valinnat ja kohtaamansa ongelmat. Innovatiiviset menetelmät ovat esimerkiksi suunnittelutyöpajoja, visuaalisia päiväkirjoja tai prototyyppien rakennuttamista käyttäjillä. Menetelmissä korostuu visuaalinen ja osallistuva luonne. (Miettinen 2011, 64.)

Ihminen tulee nähdä ainutlaatuisena yksilönä ja ihmisiä tutkittaessa tarkoitus on yrittää päästä mahdollisimman lähelle tutkittavia henkilöitä, heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan. On otettava huomioon myös ihmisen ympäristö ja sen konteksti. Ihmisyhteisöjen maailma koostuu merkityksistä. Merkitysten tulkitseminen ja ymmärtäminen on usein hyvin ongelmallista ihmistutkimuksissa ja tutkijan onkin kiinnitettävä tähän asiaan paljon huomiota rakentaessaan tutkimustyönsä kokonaisuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 16-18.)

4.3 Käyttäjät

Dokumentin kohdeyleisöksi voisi sanoa kaikki Suomen poronhoitoalueen poronomistajat. Poronomistajat voivat valita, olosuhteiden mukaan, maasto- ja tarharuokinnan välillä itselleen sopivan vaihtoehdon. Mikäli ruokittavien porojen määrä on suuri, maastoruokinta on yleisesti kannattavampaa kuin tarharuokinta (Jänkälä 2009, 47). Siitä huolimatta porojen ruokkiminen maastoon yhteistyöllä on Suomessa hyvin vähäistä (Magga-Hetta & Vaara 2000, 86). Tämän vuoksi tarkoitus olisi, että muut poronhoitoalueen paliskunnat löytäisivät dokumentista itsellensä toimivia käytänteitä maastoruokintaan liittyen ja alkaisivat kenties harjoittaa toimintaa enemmän. Jotta muut poronomistajat pitäisivät dokumenttia uskottavana, on otettava huomioon heidän ajatuksiaan, mielipiteitään, kulttuuri-perimäänsä ynnä monia muita asioita. Jo dokumentin tekovaiheessa on ajateltava käyttäjälähtöisesti.

Käytettävyyttä ajatellessa pitää muistaa myös yksilölliset erot käyttäjien kesken. Teknisiä tuotteita ja tässä tapauksessa DVD:tä voivat myös katsoa vanhemmat ihmiset, joilla tietyt aistit kuten näkökyky sekä päättely voi olla huonontunut iän myötä. Tämän takia asia kannattaa huomioida jo teknisten tuotteiden suunnitteluvaiheessa. (Kuutti 2003, 43.)

Toin edellä mainitun näkökulman esille, koska esimerkiksi väestön keski-ikä nousee vääjäämättä koko ajan, ja sitä tapahtuu tietenkin myös poronomistajien keskuudessa (Tilastokeskus 2012). Tämän vuoksi on hyvä ottaa huomioon myös vanhemmat ihmiset dokumentin editointivaiheessa. Dokumentissa on paljon ruudulta luettavaa tekstiä, sillä selostajaa ei ole. On hyvä muistaa myös hitaat lukijat. Yritin saada dokumentissa esiintyvät tekstit mahdollisimman helposti luettaviksi ja tarpeeksi pitkäkestoisiksi käyttäjätestien tulosten avulla.

Eri käyttäjillä on myös erilaisia kulttuurisia taustoja, koska kulttuuriperimänsä ihminen saa oppimalla ympäristöstään. Kulttuureissa on yleensä suuria eroja, joita on syytä miettiä myös tuotettaessa käyttäjäystävällisiä tuotteita ja sovelluksia. Suomalainen käyttäjä esimerkiksi lukee vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas. Kiinalainen taas lukee ylhäältä alas ja vasemmalta oikealle. (Sinkkonen ym. 2006, 37.)

Kulttuureilla on myös sisäisiä eroja, eri ryhmien välisiä eroja ei ole syytä unohtaa. Kulttuureissa on kuitenkin erilaisia kulttuurikonventioita, esimerkiksi yhteisiä värikieliä ja ihmisen näköjärjestelmän kyky ymmärtää asioita. (Sinkkonen ym. 2006, 40, 42.) Tekijän tulee käyttäjäystävällistä tuotetta suunnitellessaan ja tuottaessaan ymmärtää kyseessä olevaa kulttuuria ja päästä siihen sisälle, jotta saisin aikaan uskottavan esityksen aiheesta. Päämääränähän on se, että tuotteen käyttäjät ymmärtävät sekä sisäistävät asian ja ottavat sen omakseen.

4.4 Käyttäjätестit

Käytettävyydestä tarkoittaa tuotteen testaamista kohderyhmää edustavan henkilön avulla. Käytettävyydestin ideana on seurata käyttäjän tietämystä, ymmärrystä, havainnointia ja mentaalimalleja, ja näin tehdä tuotteen käyttölaadusta parempi. Testaajat tekevät havaintoja tuotteesta ja sen käytettävyysongelmista ja –puutteista. (Kuutti 2003, 68.) On kahdenlaisia testejä, ensinnäkin niitä, joita käytetään osana tuotteen kehitystyötä, ja toiseksi niitä, joilla mitataan onko tuote valmis levitykseen. Voidaan puhua kehitystesteistä ja hyväksymistesteistä. Kehitystesteissä ideana on löytää mahdollisimman hyvät käytännöt, jotta saataisiin aikaan paras mahdollinen käyttöliittymä. Hyväksymistestissä testataan, että tuote täyttää tarpeelliset käytettävyysovaatimukset. Samalla tarkistetaan, onko tuotteessa sellaisia käyttöön liittyviä ongelmia, jotka tulisi vielä korjata. (Sinkkonen ym. 2006, 276-277.)

Seuraavaksi hieman käyttäjätестin suorittamisesta. Sinkkonen ym. (2006, 280-281) mukaan käytettävyydestä jaetaan yleensä kolmeen osaan:

- 1 Testi järjestetään ja laaditaan testaussuunnitelma.
- 2 Testi suoritetaan.
- 3 Testi analysoidaan ja laaditaan testiraportti.

Näiden vaiheiden sisältö riippuu testityypistä, eli suoritetaanko kvantitatiivinen vai kvalitatiivinen testi. Käytin käytettävyydestissäni kvantitatiivista testiä, jolla mitataan tuotteen laatua joko verrattuna annettuihin käytettävyysovahteisiin tai johonkin vastaavaan tuotteeseen. (Sinkkonen ym. 2006, 281.)

Tein käyttäjätестin esittämällä opinnäytetyöni toiminnallisen osan käyttäjille, sen ollessaan suurimmilta osin valmis. Tässä tapauksessa tein hyväksymistестin, etsin mahdollisia ongelmia ja kehitettävää. Tarkoitus oli testin jälkeen korjata mahdolliset puutteet ja ongelmat dokumentista ja editoida se lopulliseen muotoonsa. Testiraporttina toimii luonnollisesti opinnäytetyöraporttini.

Verkkosuunnittelun alalle, sovelluksien ja käyttöliittymien suunnitteluun tarkoitettuna käyttäjätestin hyödyntäminen tällä tavoin dokumenttielokuvan teossa oli mielestäni kokeilemisen arvoinen idea. Tokihan dokumenttielokuvia on näytetty erilaisille koeyleisöille jo vuosikymmeniä. Yritin saada selville toimiiko samanlainen käyttäjälähtöinen suunnittelu ja tekoprosessi dokumenttielokuvanteossakin.

Mietin kovasti, käykö testin koehenkilöiksi dokumentissa esiintyneet henkilöt, sillä heille dokumentti ei varsinaisesti opeta mitään, vaan siinä on eritelty heidän itsensä käyttämät hyvät käytännöt. He näkevät myös muiden kommentit aiheesta ja heidän puheensa, joten he pystyisivät ehkä vastaamaan testiin sen perusteella jollain tavoin puolueettomasti. He ovat siis osittain kohderyhmää, mutta hieman jäävejä vastaamaan omasta puolestaan, koska katselevat itseään dokumentissa. En kuitenkaan päätenyt käyttämään kyseisiä henkilöitä testin koehenkilöinä. Koehenkilöiden valinta voi joskus olla hyvin vaikeaa, jos tietoa todellisista käyttäjistä ei ole (Kuutti 2003, 69).

Käyttäjätestitilanteessa on tärkeää, että se olisi niin luonnollinen kuin mahdollista. Näin taataan se, että ei testitilanne itsessään vääristä testin lopputuloksia. (Kuutti 2003, 74.) Nyt, kun kyseessä on dokumentti, teetin siitä DVD:n ja esitin sen erikseen järjestetyssä tilaisuudessa. Laadin yleisölle testilomakkeet, jotka he täyttivät dokumentin nähtyään. Olin itse testin aikana tarkkailemassa henkilöiden reaktioita sekä vastaamassa heidän mahdollisiin kommentteihinsa aiheesta.

Tekijän on hyvä tuntea käyttäjänsä mahdollisimman hyvin mahdollistaakseen hyvän käytettävyyden. Suunnittelijan on vähintäänkin vierailtava käyttäjän luona tai hänen luontaisessa ympäristössä. (Kuutti 2003, 117.) Itsehän tunnen kaikki haastateltavat jo lapsuudesta asti ja dokumentin ympäristö on minulle henkilökohtaisesti hyvinkin tuttua.

4.4.1 Käyttäjätestin järjestäminen

Testin järjestämisessä on muun muassa seuraavanlaisia työvaiheita; testin tavoitteiden ja käytettävyyksivaatimusten selvittäminen sekä tuotteeseen tutustuminen. Testin valmistelussa valitaan testattavat toiminnot ja testikäyttäjät ja niiden määrä. Lisäksi laaditaan testitehtävät ja testausmenetelmä. Testin valmistelussa on hyvä tehdä myös testaus suunnitelma. (Sinkkonen ym. 2006, 281.)

Käytettävyystavoitteista on esimerkkejä muun muassa yleinen käytettävyys, sopevuus kokeneille käyttäjille, sekä opittavuus (Sinkkonen ym. 2006, 282). Käyttäjätesteihin kutsuttiin paikalle opiskelijoita sekä muita porotalouden kehittäjiä. Saimme testiyleisöksi siis sekä kokeneita käyttäjiä että noviiseja.

4.4.2 Käyttäjien määrä ja valinta

Kun testiä aletaan järjestää, on hyvä selvittää, että testin tekijöillä ja testin teettäjillä on sama kuva siitä, mikä tuotteen käytettävyydelle on olennaista. Testin käyttäjien määrä riippuu usein testin tavoitteista, tyypistä sekä kuinka yhtenäinen käyttäjäkunta tuotteella on. Usein suositellaankin yli kolmea käyttäjää tai käyttäjäparia. Kuitenkin kahdella hyvin valitulla testaajalla voidaan saada tuotteesta paljon tärkeää tietoa. Tavallisesti tuotekehitystesteissä käyttäjämäärä on kolmesta kuuteen. Testikäyttäjiksi otetaan tuotteen tulevia tai mahdollisia käyttäjiä. Käyttäjät eivät ole olleet mukana tuotteen kehittämisessä. (Sinkkonen ym. 2006, 283-284.) Tekemässäni käyttäjätestissä testihenkilöiden määrä oli 17. Mielestäni dokumentin toimivuuden testaus vaatikin isomman käyttäjäryhmän. Näin sain runsaamman otannan testiyleisöstä sekä monipuolisempia luotettavampia testituloksia.

4.4.3 Käyttäjätiedon keruu

Ennen tuotteen yksityiskohtaisempaa tutkimista, tutkittavaan aiheeseen on kerätty taustatietoa useista eri lähteistä. Taustatiedon avulla voidaan selvittää, minkälaisia tutkimuksia aiheesta on tehty ja mistä näkökulmista aiheesta julkisuudessa keskustellaan. Taustatyön tekeminen helpottaa kommentointia kohderyhmän edustajien kanssa ja kentältä saatavan tiedon ymmärtämistä. Tutustuminen aiheeseen voidaan tehdä tämän menetelmän lisäksi myös haastatteleamalla ja havainnoimalla. (Huotari, Laitakari-Svärd, Laakko & Koskinen 2003, 25.)

Tuotteen taustoihin tutustuminen on tärkeää. Kuten työssäni, olen tutustunut tarkemmin maastoruokintaan. Käyttäjälähtöisyydestä dokumenttielokuvan teko-prosessissa on hyvin vähän kirjallista ja käytännönläheistä tietoa joten olen tutustunut lähinnä sovelluksien ja tuotteiden suunnittelusta kertovaan kirjallisuuteen, ja soveltanut tietoa omiin tarkoituksiini sopivaksi.

Kun tietoa halutaan kerätä suurelta kohderyhmältä, käytetään yleisesti **kirjallista kyselyä** haastattelun sijasta. Kirjallinen kysely on myös hyvä tapa saada tietoa laajalle alueelle hajaantuvasta kohderyhmästä. (Huotari ym. 2003, 31.) Kohderyhmän tapaaminen järjestettiin Rovaniemen ammattikorkeakoululla opintojakson puitteissa, joten hajallaan toisista asuvat kohderyhmäläiset saatiin helposti kasaan. Kohderyhmäläiset ovat siis kaikki Suomen poronhoitoalueen sisäpuolelta, eri paliskunnista.

Kysely ja haastattelu voidaan tehdä samassa yhteydessä, jolloin saadaan eksaktimpaa tietoa käyttäjästä (Huotari ym. 2003, 31). Testihenkilöiden yksityisyyden suojan vuoksi en laatinut erityisen tarkkoja kysymyksiä lomakkeeseen. Mutta kyselykaavakkeeseen vastaamisen jälkeen haastattelin tiettyjä henkilöitä esittämällä tarkempia kysymyksiä joistain aiheista täydentämään kyselyn vastauksia. Nämä haastattelut tapahtuivat lähinnä hankkeen edustajien kanssa. Heillä oli muun muassa asiaa dokumentissa käytettyjen logojen sijoitteluista. Laatin käyttäjätestin lomake on esitetty liitteessä 3.

Kaikki testihenkilöt vastaavat täysin samanlaisiin kyselykaavakkeisiin. Kyselyt koostuvat joko suljetuista tai avoimista kysymyksistä, tai molemmista. Suljettuihin kysymyksiin vastataan valitsemalla lomakkeen kysymyksistä yksi tai useampi vaihtoehto, avoimiin kysymyksiin testihenkilöt vastaavat omin sanoin. (Huotari ym. 2003, 31.)

Loppupäätelmänä voi sanoa, että käytettävyydestä tehtiin pääasiassa kirjallisel-la käyttäjäkyselyllä. Testissä käytettiin apuna havainnointia ja haastattelua. Käytettävyydestin kyselylomakkeen kysymykset koostuvat pääosassa avoimista, mutta myös suljetuista kysymyksistä. Kysymykset jakautuvat kahteen eri osioon, toinen keskittyy enemmän dokumentin sisällölliseen puoleen ja toinen tekniseen toteutukseen.

Valitsin lomakkeeseen tarkoituksella hieman laajempia ja tarkempia kysymyksiä. Kysymykset ovat luonteeltaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettävien kysymysten tyyppisiä, tarkoituksena on siis pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa aihetta tarkemmin. Kyselyn tavoitteena oli selvittää dokumentin toimivuutta elinkeinon kehittämistyökaluna sekä dokumentin visuaalisen ilmeen toimivuutta. Näin sain siis selville, millaisia parannuksia minun tuli tehdä dokumenttiin teknisesti sekä sen, palveliko dokumentti käyttäjiään sisällöllisesti tarpeeksi hyvin. Käyttäjillä tarkoitan ensisijaisesti hanketta, mutta myös poronomistajia ja opiskelijoita.

Havainnoimalla käyttäjiä testitilanteessa suunnittelija saa käyttäjistä selville sellaista tietoa, jota käyttäjät eivät välttämättä itse osaa kertoa suunnittelijalle. Suunnittelijan on siis luonnollisesti itse oltava mukana testitilanteessa. Havainnointia voidaan tehdä aktiivisesti, passiivisesti tai varjostamalla. Aktiivisessa havainnoinnissa suunnittelija seuraa käyttäjän toimintoja taka-alalla ja merkitsee niitä ylös. Suunnittelija ja käyttäjä ovat siis molemmat paikalla kohteessa, jossa käyttäjän toimintoja halutaan testata ja tutkia. Nimensä puolesta, aktiivisessa havainnoinnissa suunnittelija voi siis olla aktiivinen ja esittää tarkentavia kysymyksiä testihenkilöille. (Huotari ym. 2003, 53.)

Passiivisessa havainnoinnissa testihenkilöt eivät tiedä olevansa tarkkailun alaisia. Tämä menetelmä on lähinnä verrattavissa salapoliisityöhön, ja testin tekijän onkin oltava varuillaan, että testihenkilöiden yksityisyyttä ei loukata. Passiivinen havainnointi ei vaadi niinkään ennakkovalmisteluja, lähinnä on pohdittava paikkaa missä havainnoidaan, kuinka kauan ja mikä on riittävä testihenkilöiden määrä. (Huotari ym. 2003, 53-54.)

Varjostus puolestaan on samantyylistä havainnointia kuin aktiivinenkin. Erona on se, että suunnittelija ei esitä testihenkilölle kysymyksiä eikä muutenkaan juuri puutu tämän toimintoihin. Varjostamalla havainnointiin kuluu yleensä päivä tai pidempäänkin. Tarkoitus on saada realistinen ja luotettava kuva käyttäjän toiminnoista halutuissa tilanteissa. Yleensä varjostukseen osallistuu vain yksi havainnoitsija. (Huotari ym. 2003, 53.)

4.4.4 Testiraportti

Käyttäjätestien lopuksi testit analysoidaan ja laaditaan testiraportti (Sinkkonen ym. 2006, 281). Testiraportti sisältää yleensä aina seuraavat viisi kohtaa:

1. Kuvataan tuotteen käyttöliittymä ja käyttötavat.
2. Kuvataan testin käyttäjät sekä testaustapa.
3. Selostetaan testattavat toiminnot ja testitehtävät.
4. Testin tuloksien selonteko.
5. Testin tekijä antaa lausunnon tuotteesta ja testistä.

Raporttiin siis kerätään testissä huomautetut ongelmat, niiden syyt ja määrät, mutta myös hyvät asiat selvitetään. Lisäksi siinä selvennetään mittausten tulokset ja niiden perustelut. (Sinkkonen ym. 2006, 292.)

5 Dokumentin käyttäjätestin analyysi ja tulokset

5.1 Analysointimenetelmistä

Seuraavassa luvussa käyn ensiksi läpi erilaisia analysointitekniikoita ja annan lukijalle eväitä erilaisten analyysien aloittamiseen ja tekemiseen. Luvun lopussa puran auki käyttäjätestien tulokset toimeksiantajaa varten.

Käyttäjätestien tuloksien analyysi on usein hankalaa, koska tuloksissa on yleensä sekaisin objektiivisia ja subjektiivisia havaintoja aiheesta. (Sinkkonen ym. 2006, 291.) Tämän vuoksi tekijän on ajateltava intersubjektiivisesti myös testin tulosten analysointivaiheessa. Selvitin intersubjektiivisuuden käsitettä tarkemmin aikaisemmin luvussa 4.1. Sovellan testitulosten analysointimenetelmien selvittämisessä Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 135) haastatteluaineiston analysoinnin sekä Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) laadullisen aineiston analyysin menetelmiä. Olen korvannut sanat haastateltava ja haastattelutilanne sanoilla testihenkilö ja testitilanne.

Tekijän kannattaa aina varata aikaa tulosten analysointiin, sillä materiaalia voi helposti kertyä hyvin paljon. Materiaalin määrä riippuu tietenkin testihenkilöiden määrästä. Tekijän tulee alkaa miettiä myös analyysitapaa jo ennen testitilaisuutta. Aineiston runsaus muuttaa analysointivaiheen kiinnostavaksi ja haastavaksi, mutta usein myös hyvin työlääksi. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 135.) Alkuvaiheessa aineiston runsaus voi herättää hyvin monenlaisia tuntemuksia. Voi olla että analyysin tekijästä tuntuu vaikealta pitää aineistoa koossa tai ylipäättään löytää siitä punainen lanka. Voi tuntua että siinä on liikaa yksityiskohtaisia selontekoja tai liian itsestään selviä selityksiä. Tuttua aineistoa on aina helpompi analysoida. Tarkoitus on esittää analyysille kysymyksiä ja löytää niihin vastaukset. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 143.)

Testin kysymykset olivat siis kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän mukaisia kysymyksiä. Testi koostui lähinnä avoimista kysymyksistä, joten vas-

tauksissa oli paljon eroavaisuuksia. Tarkoitus oli selvittää tuotteen merkityksiä ihmisille, sen laatua ja ominaisuuksia. Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen tulokset olisivat tietysti olleet helpompia purkaa auki ja selvittää, mutta selvitetty tieto olisi ollut luonteeltaan ehkä hieman liian yleistä.

Aineiston tutustumiseen ja käsittelyyn on siis ryhdyttävä kyllin aikaisessa vaiheessa sen keräämisen jälkeen. Aineisto on vielä tuore ja puuttuvia tietoja on helpompi täydentää heti testitulanteen jälkeen. Joihinkin aiheisiin on silti hyvä ottaa hieman etäisyyttä jo sen takia että kykenee katselemaan tuloksia laajemmasta perspektiivistä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 135.)

Vaihtoehtoja analyysin tekemiseen on useita, sillä on olemassa erilaisia tarkastelutapoja ja näkökulmia. Analyysin tavoitteena voi olla esimerkiksi aineiston tiivistäminen. Koskaan ei kuitenkaan pidä tyytyä pelkästään aineiston kuvaukseen. Analyysin tarkoitus on purkaa, pilkkoa, koota ja hallita aineistoa. Aineistosta tulisi löytää jotain yleisempää, saada pienestä aikaan kokonaisuus. Toisin on tietysti jos tutkimustehtävän tarkoitus on nimenomaan kuvata aineistoa tarkemmin ja nostaa erilaisuudet esille. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tässä tapauksessa, lähinnä toimeksiantajaa ajatellen, olen kuvannut aineistoa tarkemmin. Ajattelin, että näin he pystyvät hyödyntämään tekemäni dokumentin lisäksi myös opinnäytetyöni raporttia ja testin tuloksia. Näin sain myös liitettyä toiminnallisen työn ja raporttiosan yhteen sujuvasti.

Aineistosta tulisi etsiä sen keskeinen anti tutkimustehtävän kannalta. Sitä tulisi tarkastella kriittisin silmin oman ajattelun ja muiden aiheeseen liittyvien tutkimusten avulla. Mikäli kyse ei ole yksittäisistä tapauksista tai profiloinnista, aineistoa tulee ajatella kokonaisuutena. Täytyy pohtia esimerkiksi mitä tutkittavasta aiheesta voidaan päätellä aineiston avulla tai onko tulokset mahdollisesti ristiriidassa muiden aiheesta tehtyjen tutkimusten kanssa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineistosta voidaan yrittää myös etsiä ja tulkita erilaisia merkityksiä. Niitä etsitään muun muassa tekemällä vertailuja ja etsimällä aineistosta toistuvuutta ja

samoja teemoja. Myös yhdessä esiintyvien asioiden tarkasteleminen ja metaforien luonti auttaa merkitysten etsimisessä. (Miles & Huberman 1994, Hirsjärvi & Hurme 2000, 138 mukaan.)

Aineiston koodauksen avulla, eli etsimällä siitä yhteisiä merkkikieliä tai luokitteluja, voidaan siis muodostaa eri teemoja. Teemat taas voidaan jakaa tyyppikertomuksiksi, joilla saadaan selville aineiston tyyppilliset elementit ja kertomukset. Tarkoitus on löytää aineiston keskeisimmät ja olennaisimmat piirteet. Analyysin tekotapoja on hyvin paljon erilaisia, mitään tarkkaa ohjetta tai työkaluja ei ole. Vain näkökulmat ja tarkastelutavat pysyvät suhteellisen samanlaisina kaikissa analyyseissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Avasin analysoinnin tekniikkaa ja menetelmiä, koska dokumenttielokuvan tekijä hyötyy paljonkin tekemänsä tuotoksen analyysistä. Tarkastelemalla tuloksia, tekijä saa elokuvansa aiheesta enemmän irti ja osaa parantaa omaa työskentelyään, joko kyseisessä tuotannossa tai tulevaisuudessa. Ennen kaikkea tekijä oppii käyttäjistään näitä analysoimalla ja kuuntelemalla. Analysointi antaa vastauksia editointipöydällä pyöriiviin kysymyksiin ja kuten tässä tapauksessa, tärkeää informaatiota käyttäjistä tuotteen tilaajalle.

5.2 Käyttäjätestin osallistujat

Käytettävyydestä järjestettiin 12.12.2012 kello 12.00 Rovaniemen ammattikorkeakoulun tiloissa auditoriossa. Kutsuimme Virve Kumpulan kanssa harkinnanvaraisella otannalla paikalle opiskelijoita, poronomistajia, opettajia sekä toimeksiantajan edustajat. Opiskelijat olivat paikalla pääasiassa Porotalouden yritystoiminta ja taloushallinto -kurssin puitteissa. Kaiken kaikkiaan paikalle saapui 17 henkilöä, joka oli mielestäni sopiva määrä dokumentin sen hetkiseksi testiyleisöksi.

Harkinnanvaraisessa otannassa testin tutkija siis itse käyttää omaa harkintaansa valitessaan yleisöä. Harkinnanvaraisen otannan positiivisena puolena näen

sen, että saimme testiyleisöksi porotalouden kehittäjiä sekä opiskelijoita. Heillä oli pohjatietämys porotaloudesta ja he osasivat katsoa dokumentin kriittisesti. Tämä vaikuttaa testin tulosten luotettavuuteen hyvin merkittävästi.

Testiyleisölle siis esitettiin tekemäni dokumentti Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinnasta. Yleisölle jaettiin testilomakkeet ja he saivat anonymisti täyttää ne joko katselun aikana, tai sen jälkeen. Taulukossa 1 on eritelty testiin osallistuneet henkilöt käyttäjäryhmiin ja osallistuneiden määrät. Yhtä henkilöä lukuun ottamatta kaikki testiin osallistuneet asuivat poronhoitoalueella.

Taulukko 1. Testiyleisö ryhmittäin.

Käyttäjärühmä:	Kappalemäärä:
Paikalla opintojakson puitteissa	5
Sekä kurssilla että poronomistaja	3
Poronomistaja	1
Kiinnostunut porotaloudesta	4
Paikalla opintojakson puitteissa + opettaja	1
Toimeksiantajan edustaja + poronomistaja	1
Toimeksiantajan edustaja	1
Opettaja	1
	Yhteensä: 17

5.3 Dokumentin toimivuus elinkeinon kehittämistyökaluna

Seuraavaksi käyn läpi käytettävyydestin tulokset siinä järjestyksessä, missä ne testilomakkeessa olivat. Testin ensimmäinen osio keskittyi siis dokumentin toi-

mivuuteen elinkeinon kehittämistyökaluna. Tuloksista selviää seuraavaksi muun muassa dokumentin toimivuus opetuskäytössä ja yleisesti kehitysmateriaalina. Lisäksi dokumentin yleinen uskottavuuden taso ja kuinka dokumentti vaikuttaa porotalouden imagoon.

5.3.1 Porotaloudesta saatu uusi tieto

Testin ensimmäinen kysymys oli, että millaista uutta tietoa sait poronhoidosta elinkeinona. Vastaukset olivat melko hajanaisia. Eräälle yleisöstä tieto oli tuttua, mutta pääasiassa muu testiyleisö oli saanut uutta tietoa ruokintamenetelmistä, talviruokinnasta ja tarkemmin maastoruokinnasta. Poronomistajien vastauksissa näkyi selkeästi se, että he saivat uutta näkökulmaa porojen ruokintaan. Tämä tieto tukee ajatusta dokumentin tarpeellisuudesta.

Yksi toimeksiantajista oli nähnyt dokumentin aiemmin. Se voi selittää sitä, miksi hän ei saanut uutta tietoa dokumentista. Poronomistajien vastauksiin vaikuttaa olennaisesti se, että lähestulkoon jokaisessa paliskunnassa Suomen poronhoitoalueella joudutaan ruokkimaan poroja tavalla tai toisella. He saivat uusia näkökulmia porojen ruokintaan poiketen heidän paliskuntansa toimintatavoista.

5.3.2 Elinkeinoon kehittämistyökalu ja opetuskäyttö

Toinen kysymys oli, kuinka dokumentti voisi olla käyttökelpoinen kehitystyökalu porotaloudelle. Vastaukset painottuivat siihen, että dokumenttia voitaisiin esittää muille paliskunnille ja he voisivat saada uutta näkökulmaa omaan toimintaansa ja ehkä myös käyttökelpoisia käytänteitä. Vastauksissa mainittiin myös, että dokumentti voisi olla opiskelijoille esimerkkinä maastoruokinnasta ja useammassa vastauksessa nostettiin esiin myös Ivalon paliskunnassa hyvin toimiva yhteistyö, mistä muiden paliskuntien kannattaisi ottaa oppia. Mallia voitaisiin vastaus-ten mukaan ottaa itse toimintatavasta, kalustosta ja rehunteosta. Dokumentti kertoo myös erään vastauksen mukaan selkeästi ruokinnan hyödyistä ja merki-

tyksestä. Yhden vastaajan mielestä dokumentti olisi käyttökelpoinen porotalouden perimätiedon ja osaamisen dokumentaariseen levittämiseen.

Vastauksista huomaa, että dokumentti on monella tapaa hyödyllinen kehittämis työkalu porotaloudelle. Dokumentti lisää asiasta tietämättömille ihmisille tietoutta porotaloudesta ja lisäksi se on hyödyllinen opetuskäytössä sekä poronomistajien keskuudessa. Seuraava kysymys koskikin dokumentin soveltuvuutta varsinaisesti opetuskäyttöön.

Useiden vastanneiden mielestä dokumentti soveltui hyvin opetuskäyttöön. Dokumentti antoi vastanneiden mielestä selvän kuvan maastoruokinnasta ja opettaa porotaloudesta. Opettajien kommentteissa mainittiin että dokumentti on autenttista materiaalia, joka tuo hyvin esille työtapoja, kalustoa ja olosuhteita. Lisäksi he mainitsivat, että dokumentti sopii hyvin opetuskäyttöön vaikka tiedonhankinta-materiaalina. Eräs testiyleisöstä mainitsi, että dokumentti tulisi esittää nimenomaan laajalle yleisölle. Tällöin porotalouden ymmärtäminen paranisi muuallakin kuin poronhoitoalueella ja samalla porotalouden imago selkeytyisi.

5.3.3 Vaikutus porotalouden imagoon

Testin neljäs kysymys koskikin dokumentin vaikutusta poronhoitoa koskeviin yleisiin mielikuviin, mikäli dokumentti esitettäisiin televisiossa. Pääsääntöisesti testiyleisö vastasi, että dokumentilla olisi positiivinen vaikutus porotalouden imagoon. Dokumentti selkeyttäisi ihmisten käsitystä porotaloudesta ja sitä, miksi poroja ruokitaan. Ihmisillä kun on usein ennakkoluuloja ruokittavista poroista, dokumentti voisi parantaa ihmisten käsitystä niistä.

Eräs vastanneista kertoi, että dokumentti kyllä antaa tietoa elinkeinosta, mutta lähinnä vain ruokinnasta. Dokumentin tarkoitus kuitenkin oli käsittää vain Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosassa tapahtuvaa maastoruokintaa ja esittää siellä käytettäviä käytänteitä, joten dokumentti ei voi mitenkään antaa täydellistä kuvaa elinkeinosta kokonaisuudessaan, mikä on mielestäni ymmärrettävää.

Positiivisena puolena dokumentissa nähtiin se, että siinä mainittiin porotalouden uhkista eli muun muassa pedoista. Vastaajien mielestä oli myös hyvä, että dokumentti antoi todellisen kuvan porotaloudesta eikä siloteltua markkinakuvaa. Erään vastanneen mielestä sanavalintoja pitäisi miettiä uudelleen, jos dokumentti menisi televisioesitykseen. Pakko myöntää, että olen itse samaa mieltä. Haastateltavat olivat kuitenkin poronomistajia eikä ammattinäyttelijöitä. Haastattelut tehtiin yhdellä otoksella, jolloin jotkin asiat jäivät hieman epäselviksi. Asian olisi toki voinut korjata, mikäli olisi ollut enemmän aikaa kuvata useampia otoksia.

Koska haastattelutilanteessa materiaalia tuli niin paljon, jäivät jotkin asiat itseltänikin huomioimatta. Tarkoitan juuri asioiden tietynlaista ilmaisua ja lauseiden rakenteita. Jos olisin ymmärtänyt huomioida nämä seikat paremmin itse tilanteessa, olisin esimerkiksi voinut pyytää haastateltavaa kertomaan kyseisen lauseen uudestaan selkeämmin. Tämä asia harmitti erityisesti editointivaiheessa kun lauseet välillä tuntuivat loputtoman pitkiltä, eikä hengähdystaukoja juuri löytynyt, jotta olisin voinut leikata sujuvasti. Minun olisi pitänyt käydä haastattelut läpi heti sen jälkeen ja ottaa otokset uudestaan, mutta paha alkaa jälkeinpäin miettiä asiaa. Sekä on vaikeaa keskeyttää henkilö, joka ei erityisemmin ole totunut esiintymään ja pyytämään tätä toistamaan samat asiat uudelleen. Oma-kohtaisen kokemuksen perusteella kyseisenlaisissa tilanteissa käy usein niin, että asiat selitetäänkin paljon yksinkertaisemmin ja mielenkiintoiset yksityiskohdat jäävät kokonaan pois kerronnasta. Puheen rytmikin voi muuttua hieman jankkaamiseksi.

5.3.4 Ruokintamallin toimivuus ja uskottavuus

Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokintamalli nähtiin yleisesti toimivana, mutta kuitenkin soveltuvampana paremmin poronhoitoalueen pohjoisosiin. Eräs opettajista mainitsi, että monessa paliskunnassa tullaan miettimään uudelleen porojen hoitoa talven yli, kun he ovat nähneet dokumentin.

Kuitenkin eräs toinen vastaaja totesi, että maastoruokintamalli on yksi muiden joukossa. Hän lisäsi, että muualla saattaa olla yhtä hyviä malleja tai mahdollisesti parempia. Dokumentin tarkoitus ei ole ollutkaan kuvata parasta mahdollista toimintatapaa, vaan esittää hyviä käytänteitä, joista voi ottaa tarpeen mukaan mallia.

Vastaajien mielestä dokumentti antoi realistisen kuvan Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosassa käytössä olevasta maastoruokintamallista. Heidän mielestään haastateltavat olivat uskottavia ja lisäksi positiivisena asiana nähtiin, että haastateltavat olivat poronomistajia, jotka kertoivat itse omasta ammatistaan.

Ulkopuolinen toimittaja olisi suurimman osan mielestä laskenut dokumentin uskottavuutta. Kuitenkin muutama vastaajista oli sitä mieltä, että ulkopuolista toimittajaa olisi voinut käyttää joko koko dokumentissa tai osassa sitä. Monen vastaajan mielestä poronomistajat esiintyjinä olivat silti luontevia ja uskottavia, ovathan he ammattilaisia omalla alallaan. Yksi testiyleisöstä mainitsi, että dokumentti oli autenttisempi ilman ulkopuolista toimittajaa ja siten uskottavampi.

5.3.5 Ruokintamallin soveltaminen käytännössä

Seuraavaksi käytettävyydestä kysyttiin nimenomaan poronomistajilta, että mitä Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan maastoruokintamallista he voisivat soveltaa omassa paliskunnassaan. Poronomistajat kannattivat yleisesti yhteispelejä ja -ruokintaa. Lisäksi he mainitsivat soveltuviksi vaihtoehtoisiksi ruokintapaikkojen valinnan, ruokintavuorojen jaon, kaluston ja toimintamallin. Eräs jopa mainitsi, että koko toimintaa voisi soveltaa hänen omaan paliskuntaan.

Seuraavaksi selvitettiin, kuinka laajasti samankaltainen toimintamalli on käytössä poronhoitoalueella. Kenelläkään vastaajista ei ollut asiasta kovinkaan varmaa tietoa. Yksi mainitsi, että heillä on samat menetelmät, mutta porot ovat omissa tarhoissa. Ruokintamalli on enemmän käytössä varsinaisella poronhoi-

toalueella ja samantyylistä mallia on kokeiltu erään vastaajan paliskunnassa, mutta hekin ovat siirtyneet porojen tarhaukseen. Opettajista toinen vastasi, että eteläisellä poronhoitoalueella on siirrytty kokeilemaan koko vuoden kestävästä vapaata laidunnusta, jota tuetaan ruokinnalla. Samalla on pyritty vähentämään porojen liikennevahinkoja.

5.4 Dokumentin tekninen toteutus

Testilomakkeen toisessa osiossa keskityin selvittämään dokumentin teknisen toteutuksen toimivuutta. Ensinnäkin kuinka johdonmukaisesti se etenee ja toiseksi, kuinka hyvin tekstiosuudet ovat onnistuneet. Selvitän, kuinka kuvitus ja valokuvat havainnollistavat puhuttua aihetta. Lopuksi selvitän, onko aihealueita painotettu oikein ja tuntuuko dokumentti katsojan mielestä tarpeeksi tiiviiltä paketilta.

5.4.1 Johdonmukaisuus

Dokumentin teknisen toteutuksen osiossa kysyttiin ensimmäisenä dokumentin johdonmukaisuudesta. Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki testiyleisöstä olivat sitä mieltä, että dokumentti eteni johdonmukaisesti. Positiivisena asiana nähtiin, että dokumentti oli kuvattu juuri siihen aikaan, kun maastoruokinta todellisuudessa tapahtuu.

Yhden vastaajan mielestä epäjohdonmukaisuutta oli muun muassa rehuntekoneiden järjestyksessä. Tähän vaikutti hyvin paljon se, että varsinaisesta rehunteosta en ole pystynyt kuvaamaan kuvituskuvaa. Rehunteon kuvaaminen olisi venyttänyt dokumentin valmistumista. Sain rehunteosta kuitenkin joitain valokuvia, jotka nekin oli noin kymmenen vuoden takaa. Rehunteon puutteellista kuvituskuvaa pyrin korvaamaan kuvaamalla rehuntekokoneita, joita oli kuitenkin rajallinen määrä ja ne eivät silti yksistään riittäneet täydellisesti tukemaan puhuttua asiaa.

5.4.2 Tekstiosuudet

Tekstien helppolukuisuudesta ja selkeydestä vastaajat olivat montaa mieltä. Valtaosan vastaajista mielestä tekstit olivat selkeitä ja helppolukuisia. Lisäksi mainittiin, että tekstit olivat ammattimaisia, täydensivät puhuttua aihetta ja helpottivat asian seuraamista. Negatiivisena asiana mainittiin, että haastattelujen ymmärrettävyys voi olla porotaloudesta tietämättömille henkilöille hankalaa. Tähän voisi olla avuksi se, että tekstiplansseissa selvittäisiin tarkemmin asiaa tai mahdollisesti laitettaisiin tekstitys koko dokumenttiin, selkeyttämään puhuttua asiaa. Edellä mainitut ongelmat eivät varsinaisesti vaikuta dokumentin kohdeyleisön ymmärtämiseen, joten en aio tehdä asialle mitään, sillä seuraan toimeksiannon ohjetta. Ajatus olisi ehkä ajankohtainen ja sitä tulisi työstää, mikäli dokumentti menisi valtakunnalliseen levitykseen.

Viiden vastaajan mielestä lopputekstit rullasivat liian nopeasti. Lopputekstejä olenkin hidastanut lopulliseen dokumenttiin. Kymmenen seitsemästätoista testihenkilöstä ehti lukea kaikki tekstit hyvin. Yhden mielestä kaikki tekstiosuudet olisivat voineet näkyä kauemmin ja toinen olisi katsonut karttoja pidempään. Nimiplanssit ensimmäisellä kerralla näkyivät liian vähän aikaa. Tätäkin olen muokannut dokumentin lopulliseen versioon.

5.4.3 Havainnollistavuus ja saadun tiedon olennaisuus

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että videot ja valokuvat havainnollistivat erittäin hyvin puhuttua asiaa. Vastaajien mielestä kartat antoivat hyvää kuvaa alueesta ja reiteistä. Valokuvat ja kuvituskuva antoivat elävyyttä dokumenttiin ja myönteisenä asiana mainittiin erityisesti seassa olleet vanhat valokuvat.

Dokumentissa esitetty tieto oli kaikkien vastanneiden mielestä todella olennaista talviruokinnan kannalta. Kommenteissa mainittiin, että talviruokinnan syyt ker-

rottiin hyvin dokumentissa. Hyvänä asiana nähtiin myös, että esille tuli kokonaisuus; itse toiminta, hyödyt, haitat ja kustannukset. Yksi vastaajista kommentoi, että dokumentissa tulee hienosti esille se, kuinka paliskunnan poronomistajat puhaltavat yhteen hiileen talviruokinnassa onnistuakseen. Vastaajan mielestä se voisi avata muiden paliskuntien osakkaiden ajatusmaailmaa.

Testiyleisö ei juuri täydentäisi tai korjaisi dokumenttia. Toiset vastaajista jäivät kaipaamaan lisää tietoa poromiehen toimenkuvasta ja lisää itse porojen kuvausta sekä jo aikaisemmin mainitsemiani tekstityksiä, mahdollista valtakunnallista levitystä varten. Yhdeltä vastaajalta tuli jopa esitys dokumentin jatko-osasta. Hänen mukaansa jatko-osa kuvattaisiin kesällä ja siinä olisi ruokintapaikkojen kunnosta kuvaa sekä ruokintapaikkojen siivouksesta.

Yksi vastaajista huomasi, että haastatteluissa oli katkonaisuutta, kun jotkin sanat katosivat. Hän kuitenkin lisäsi, että siitä huomaa, että haastateltavat eivät ole ammattinäyttelijöitä. Toimeksiantajan edustajista eräs mainitsi, että logojen sijoittelua tulisi miettiä uudelleen, ja lopulliseen dokumenttiin olenkin yhdessä toimeksiantajan kanssa katsonut logoille sopivat paikat.

5.4.4 Aihealueet ja dokumentin tiiviys

Suuren osan mielestä dokumentin aihealueiden painotukset olivat sopivat. Heidän mielestä dokumentti oli tasapainoinen kokonaisuus. Eräs vastaajista jäi kuitenkin kaipaamaan lisää kartta-aineistoja. Kartta-aineistojen vähyyteen on syynsä. Saimme Virve Kumpulán kanssa karttapohjan käyttöömme hyvin myöhään dokumenttia tehdessä. Reittien, välivarastojen ja ruokintapaikkojen tarkkaan merkitseminen olisi vaatinut uuden käynnin Ivalossa. Kummallakaan meistä ei ollut aikaa käydä Ivalossa paikan päällä selvittämässä tarkemmin edellä mainittuja tietoja. Tiedostimme itsekkin kartta-aineistojen vähyyden olevan ongelma, mutta siinä vaiheessa oli liian myöhäistä tehdä asialle mitään.

Yksi testihenkilö ihmetteli, miten vasojen merkintä liittyy ruokintaan. Vasojen merkintä ei varsinaisesti liity ruokintaan, mutta se liittyy ruokinnan hyötyihin ja oheistoimintaan. Maastoruokinta-aikana merkittömät vasat voidaan vielä pyytää kiinni ja piltoittaa ja karvamerkintä omistajansa merkkiin. Merkittömien vasojen eli peuravasojen pyynti tapahtuu maastoruokinnan ohessa ruokintapaikoilla ja lisäksi se on aina suuri hyöty, kun poronmestaja saa oman poronsa merkkiin.

Pääasiassa testiyleisö oli tyytyväinen dokumentin tiiviyteen. Yhden vastaajan mielestä dokumentti oli hieman liian pitkä ja hänellä kiinnostus herpaantui dokumentin lopussa. Hän oli kuitenkin tyytyväinen siihen, että dokumentista välittyi Lapin tunnelma hyvin. Esimerkiksi luonto ja äänet tekivät dokumentista hyvin elävän tuntuisen. Yksi vastaajista taas sanoi, että hän olisi katsonut pidemmänkin version.

Käyttäjätestin lopputulosten perusteella voi tehdä johtopäätöksen että dokumentti on tarkoitukseen sopiva ja toimeksiannon mukainen. Muutamia eriäviä mielipiteitä tuli, mutta useat niistä ovat pääasiassa makuasioita, joista voidaan yleensä kiistellä loputtomiin. Uskon että vastauksista sai luotettavan kuvan, koska testiyleisö on niin laaja ja vastaa erittäin hyvin dokumentin kohderyhmää.

6 Pohdinta

Käyttäjälähtöinen ajattelu on aina liittynyt verkkosovellusten tai muotoilun kentälle. Halusin tuoda sitä osaksi elokuvantekoa, sillä mielestäni asialle kannattaa uhrata enemmän ajatuksia. Dokumenttielokuvassa on hyvin tärkeää tuoda esille asioista realistinen kuva, onnistuin siinä, koska olen osana kyseistä kulttuuria ja työskentelin ihmisten kanssa, jotka olivat osa siitä. Kulttuurin sisällä oleminen helpotti myös leikkausta. Kulttuuriin ja yleensä dokumenttielokuvan aiheeseen sisään pääseminen on ehkä kaikkein haastavinta dokumenttielokuvan tekijälle. Se, että olen lapsuudesta asti ollut sisällä kyseisessä kulttuurissa, edesauttoi projektin onnistumista merkittävästi. Mielestäni kaikkien dokumenttielokuvan

tekijöiden tulisi ehdottomasti itse kunkin hyödyntää omia kulttuurisia ominaisuuksiaan sekä ylipäätään kaikenlaisia yhteyksiä ja suhteita vähänkin kiinnostavampiin ihmisiin ja aiheisiin.

Erityisen tärkeä seikka dokumenttielokuvan tekoprosessissa on tutustua ennalta aiheeseen ja ihmisiin, joiden kanssa tullaan työskentelemään. Aiheen tunteminen auttaa kuvausten ajankohdan valinnassa, joka on myös tärkeä osa prosessia. Ihmisten kanssa on hyvä olla etukäteen yhteydessä ja, jos mahdollista, yrittää tutustua heihin mahdollisimman hyvin. Luonnollisen reaktioiden aikaansaamiseksi on tärkeää antaa kuvattavan henkilön toimia omanlaisessaan, heille luontaisessa ympäristössä.

Opinnäytetyön toiminnallista osaa tehdessä kaikenlaista käytännön tehtävää tuli tehtyä todella paljon 15 opintopisteen edestä ja ylikin. Matkat Joensuusta Rovaniemelle ja sieltä Ivaloon veivät oman aikansa ja käytännön järjestelynsä. Kuvauskalusto piti kuljettaa junassa ja paikan päällä kelkan kyydissä, joka oli siinänsä jo vaikeaa. Oli onni, että toimeksiantaja suostui matkakorvauksiin kolmen matkan osalta Joensuusta Rovaniemelle.

Materiaalin kokoaminen ja editointi vei pisimmän ajan prosessissa. Aikaa kului niin paljon lähinnä siksi, koska olin tekemässä projektia täysin yksin ja materiaalia oli niin valtavasti. Koska kunnollista käsikirjoitusta ei ollut, projekti muutti koajan muotoaan leikkauspöydällä. Myös tämä hidasti työn valmistumista. Jos minulla olisi ollut leikkausassistentti, uskon että se olisi ehkä nopeuttanut toimintaa hieman. Jatkoa ajatellen, jos lähdän näin isoon projektiin mukaan, varmistan että työryhmän koko on riittävä ja haluan heti alussa tarkemman kuvauksen tilauksesta.

Käyttäjätestin järjestäminen ja testikysymysten laadinta veivät nekin aikansa. Käyttäjätestin halusin tehdä, sillä halusin soveltaa sitä dokumentin tekoon. Kyseinen käyttäjätestinmalli oli siis tarkoitettu lähinnä verkossa toimivien käyttöliittymien testaamiseen.

Toimeksiannon alaisuudessa työskentelyssä oli puolensa; työstä oli todellista hyötyä erinäisille tahoille ja ihmisille, ei missään vaiheessa kokenut tekevänsä turhaa työtä. Lisäksi dokumentti oli pakko saada valmiiksi tietyssä ajassa, mutta valitettavasti työn aikataulu venyi lähinnä omien kiireideni vuoksi. Dokumentin palauttamisen viivästyminen harmittaa itseäni paljon, mutta siinä oli tavallaan hyvätkin puolensa. Testeihin osallistuneilla agrologiopiskelijoilla sattui sopivasti olemaan Porotalouden yritystoiminta ja taloushallinto -kurssi samaan aikaan, kun olin valmis tekemään käyttäjätestin. Lisäksi ammattikorkeakoulu järjesti helmikuussa 2013 Porotalouspäivän, joka oli mainio tilaisuus esittää dokumentti ensi kertaa. Toimeksiantaja on myös pohtinut dokumentin laajempaa esittämistä.

Porotalous kaipaa selkeästi jatkoa samantyyppisille dokumenteille, ihan vain yleisen imagonparantamisen vuoksi, mutta myös poronomistajien oman tietämyksen lisäämisen takia. Vaikka testiyleisössä oli sekä kokeneita käyttäjiä että noviiseja, yleinen mielikuva dokumentista oli kuitenkin positiivinen.

Tarkoitukseni oli aluksi laatia hieman laajempi opinnäytetyöraportti. Ajatus oli löytää hyvät käyttäjälähtöiset toimintatavat dokumenttielokuvan tekoprosessin jokaiseen vaiheeseen. Lopputuloksessa pääpaino on kuitenkin käyttäjätesteissä ja dokumentin käytettävyyden selvittämisessä niiden avulla. Alkuperäinen suunnitelma olikin ehkä hieman liian laaja opintojani ajatellen. Jatkotutkimusideaksi opinnäytetyölle nousi ajatus eräänlaisesta Käyttäjälähtöisyys dokumenttielokuvassa –ohjekirjasta, mahdollisesti opinnäytetyön muodossa. Ohjeissa paneuduttaisiin aiheeseen enemmän ja selvitetäisiin juuri niitä käyttäjälähtöisyyden eri toimintatapoja, joita kukin dokumenttielokuvan tekijä voisi hyödyntää dokumentin eri tekovaiheissa. Ohjekirjassa voitaisiin hyödyntää entistä syvemmin muotoilun ja sovellusten kehittämiseen ja suunnitteluun kehitettyä käyttäjälähtöisyyttä ja käytettävyyttä.

Lähteet

- Aaltonen, J. 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa. Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 70. Like.
- Aaltonen, J. 2011. Seikkailu todellisuuteen. Dokumenttielokuvan tekijän opas. Helsinki: Like Kustannus Oy.
- Helke, S. 2006. Nanookin jälki. Tyyli ja metodi dokumentaarisen ja fiktiivisen elokuvan rajalla. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 65.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huotari, P., Laitakari-Svärd, I., Laakko, J. & Koskinen, I. 2003. Käyttäjäkeskeinen tuotesuunnittelu. Saarijärvi: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 74.
- Jernsletten, J.-L. L. & Klovov, K. 2002. Suomen porotalous. Paliskuntain yhdistys. http://www.paliskunnat.fi/kestava_porotalous/08_Suomen_porotalous.pdf 18.11.2012.
- Jänkälä, A.-L. 2009. Suunnittelun vaikutus poron talvisen lisäruokinnan kustannustekijöihin. Jyväskylä: Rovaniemen ammattikorkeakoulu julkaisusarja B 14.
- Kuutti, W. 2003. Käytettävyys, suunnittelu ja arviointi. Helsinki: Talentum Media Oy ja Wille Kuutti.
- Magga-Hetta, T.-M. & Vaara, J. 2000. Porojen lisäruokinnan merkitys yksittäisen poromiesperheen talouteen. Rovaniemi: Yliopistopaino.
- Miettinen, S. 2011. Palvelumuotoilu. Uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy.
- Paliskuntain yhdistys. 2002. Poron vuosi. Paliskuntain yhdistys. <http://www.paliskunnat.fi/default.aspx?page=Poronhoito> – Poro – Poron vuosi. 18.11.2012.
- PORUTAKU - hanke. 2012. Etusivu. PORUTAKU. <http://www.porutaku.fi/> 18.11.2012.
- PORUTAKU - hanke. 2012. Yhteystiedot. PORUTAKU. http://www.porutaku.fi/?page_id=27 10.1.2013.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3.html 5.2.2013.
- Sinkkonen, I., Kuoppala, H., Parkkinen, J. & Vastamäki, R. 2006. Käytettävyyden psykologia. Helsinki: Edita Publishing Oy
- Tilastokeskus. 2012. Väestön rakenne. http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html 18.11.2012.

Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinta – dokumentti:

Ohjaus & käsikirjoitus:

Henna Kumpula & Virve Kumpula

Kuvaus, äänitys, editointi, kuvankäsittely & grafiikat:

Henna Kumpula

Toimitus & taustatyö:

Virve Kumpula

Valokuvat:

Henna Kumpula, Seija Kumpula, Tuomo Kumpula & Virve Kumpula

Musiikki:

Tell It To The River - Janne Silmilä

Karelia AMK tehostearkisto

Haastateltavat:

Aimo Törmänen, Leo Kumpula, Oula Kustula, Pasi Mikkola & Viljo Huru

Toimeksiantaja:

”PORUTAKU”- Poron lisäruokinnan, talvitarhauksen ja elävänä kuljettamisen hyvät käytännöt – elinkeinon kehittämishanke/Rovaniemen ammattikorkeakoulu, www.porutaku.fi.

Dokumentti on Karelia ammattikorkeakoulun tuotantoa, ja se on kuvattu keväällä 2012.

Dokumentin DVD-kappaletta säilytetään Karelia ammattikorkeakoulun viestinnän koulutusohjelmassa.

KUVAUSSUUNNITELMA

KOHT.	KESTO	KUVAKOKO	TAPAHTUMA	ÄÄNET JA GRAFIIKKA
	5 s		Otsikko mustalla pohjalla. Esim. "Talviruokinta Ivalon paliskunnassa."	Rautakellon kilkatusta/tuuli Teksti.(tuuli "pyyhkii" tekstin pois)
1. Päivä. EXT.	10 s	YK	Mies/nainen kävelee lumisessa maisemassa, rautakello ja heinää kädessä.	Häivytys sisään. Kilkatus, porojen kutsu huutoa.
1. Päivä. EXT.	5 s	KK	Heiluttaa kelloa, huutaa.	Kilkatus, huutoa, askeleet lumessa.
1. Päivä. EXT.	5 s	LK	Lähikuva huudosta, katse heiniin.	Huutoa.
1. Päivä. EXT.	10 s	LK(-KK hahmosta) alakulma	Heittää heinää lumelle, jatkaa kävelyä (hahmo muuttuu epätarkaksi).	(Huutoa,) heinän kahina, askeleet lumessa, tuuli, haastattelu 1 alkaa(vain puhe kuuluu).
1. EXT./ INT.	n. 20 s	LPK-LK	Sama henkilö kun alussa, haastattelukuvaa. Useita kuvia.	Haastattelu 1 jatkuu. Nimiplanssi: nimi+titteli.
1. Päivä EXT.	n. 20 s	KK-PLK	Jatkoa alun ruokintakuvalle, porot tulevat ruokintapaikalle? Useita kuvia.	Haastattelu 1 jatkuu. **
1. EXT./ INT.	n. 20 s	LPK-LK	Haastattelukuvaa. Useita kuvia.	Haastattelu 1 jatkuu. Lopussa seuraavan kuvan äänet.
2. Päivä. EXT.	n. 10 s	LKK-PLK	Seur. haastateltava tekee työtään, esim. rehujen lastausta? Useita kuvia.	Kuvituskuvan ääniä, lopussa kuvassa olevan henkilön haastattelu alkaa(vain puhe).
2. EXT./ INT.	n. 20s	PK-LK	Haastattelukuvaa. Useita kuvia.	Haastattelu 2 jatkuu. Nimiplanssi: nimi+titteli
2. Päivä. EXT.	n. 10 s	LKK-PK	Rehujen lastaus jatkuu, kelkalla ajo ym. kuvituskuvaa ko. hlöstä.	Haastattelu 2 jatkuu. **
JNE.	JNE.	JNE.	JNE.	JNE.

**Mahdollisia grafiikoita/tilastoja haastatteluun liittyen, esim. kartta. Taustakuva-
na jokin aiheeseen liittyvä maisema/still kuva.

Käytettävyydestä

Tämä kysely toteutetaan osana Henna Kumpulan opinnäytetyötä Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun viestinnän koulutusohjelmassa. Kysely koostuu kahdesta eri osiosta. Ensimmäinen osio keskittyy dokumentin sisällölliseen puoleen ja tavoitteena on selvittää dokumentin toimivuutta elinkeinon kehittämistyökaluna. Toinen osio keskittyy tekniseen toteutukseen. Sen avulla selvitetään dokumentin visuaalisen ilmeen toimivuutta.

Dokumentti kertoo Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokinnasta. Voit vastata kysymyksiin dokumentin katselun aikana tai sen jälkeen.

Kyselyyn vastataan anonyymisti. Pyrihän vastaamaan kaikkiin kysymyksiin, kiitos.

1. Rastita oletko,

- paikalla opintojakson puitteissa?
- poronomistaja?
- sekä kurssilla että poronomistaja?
- muu, mikä? _____

2. Rastita jos asut,

- poronhoitoalueella?

Dokumentin toimivuus elinkeinon kehittämistyökaluna:

3. Millaista uutta tietoa sait poronhoidosta elinkeinona?

4. Millä tavoin dokumentti voisi mielestäsi olla käyttökelpoinen kehitystyökalu porotaloudelle?

5. Miten dokumentti soveltuu opetuskäyttöön?

6. Millaisia vaikutuksia dokumentilla voisi olla poronhoitoa koskeviin yleisiin mielikuviin, mikäli dokumentti esitettäisiin televisiossa?

7. Kuinka käyttökelpoisena (yleisesti ottaen) koet Ivalon paliskunnan etelä- ja keskiosan porojen maastoruokintamallin?

8. Miten realistisen kuvan dokumentti käsityksesi mukaan antaa Ivalon paliskunnassa käytössä olevasta maastoruokintamallista?

8. b. Olisiko dokumentti ollut uskottava, mikäli siinä olisi esiintynyt ulkopuolinen toimittaja?

(Seuraava kysymys koskee lähinnä poronomistajia.)

9. Mitä osaa dokumentissa esitetystä maastoruokintamallista voisit soveltaa omassa paliskunnassasi?

10. Miten laajasti dokumentissa esitetty talviruokintamalli on käytössä koko poronhoitoalueella?

Dokumentin visuaalisen ilmeen toimivuus:

11. Miten johdonmukaisesti dokumentti eteni?

12. Miten helppolukuisia ja selkeitä dokumentin tekstit olivat?

13. Ehditkö lukea kaikki tekstit, myös lopputekstit?

14. Miten videot ja valokuvat havainnollistivat puhuttua aihetta?

15. Miten olennaista dokumentissa esitetty tieto oli talviruokinnan kannalta?

16. Miten itse täydentäisit tai korjaisit dokumenttia?

17. Oliko johonkin aiheeseen paneuduttu liikaa/liian vähän?

18. Oliko dokumentti mielestäsi tarpeeksi tiivis?